

Pécsi
Egyetemi Könyvtár

E

9730

a réteg

A PÉCSI EGYETEMI FŐISKOLAI
TANÁCS

ALKALMI KIADVÁNYA

A RÉTEG a KISZ Pécs Városi Bizottsága Egyetemi Főiskolai Tanácsának kiadványa.

Ezen első számot szándékaink szerint majd másfél-két havonként újak követik. Az egy-egy központi kérdés köré tematikusan szerkesztett kiadványunk elsősorban az egyetemi-főiskolai réteg ifjúságmozgalmi vezetőihez, a társadalomtudományok és a politika iránt érdeklődő hallgatókhoz szólnak.

Ismeretek nyújtásánál több a célunk!

Befolyásolni kívánjuk a rétegben zajló politikai folyamatokat, hozzá kívánunk járulni a réteg politikai arculatának formálásához.

Ha kiadványunkkal kapcsolatban bármilyen észrevételed, javaslatod van, kérünk írd meg a következő címre:

KISZ Pécs Városi Bizottsága
Egyetemi Főiskolai Tanács

P É C S

Rét u.4. 7623

Pécs, 1986. augusztus 15.

Dr. Petrétei József
EFT elnök

Győrcsány Ferenc
EFT titkár

JPTE Egyetemi Könyvtár

P000299612

2
△ RÉTEG

TARTALOMJEGYZÉK

- 1./ Kéri László: Generációs problémák,
problémák generációk.....4.old.
- 2./ Stumpf István: Az ifjúság társadalmi
politikai képviselete.....41.old.
- 3./ Dr. Soltész Anikó: A KISZ szervezett-
sége és befolyása az egyetemi-főisko-
lai hallgatók körében.....79.old.

Kéri László

Generációs problémák, problémás generációk

Problémánk körvonalai

A figyelmesen olvasóknak bizonyára feltűnt, hogy az utóbbi néhány évben megszorodott az olyan írások száma, amelyek a társadalom nemzedéki tagolódásának - vélt, vagy valóságos - problémáit feszegetik.¹ A társadalomtudományi irodalomban egy-egy kitüntetett téma karrierförténetét meglehetősen ritkán lehet szubjektív mozzanatokkal magyarázni, így ezuttal is helyénvaló, ha kézzelfogható összefüggések megfogalmazására törekszünk. Olyan mozgások megragadása, amelyek alapján világossá válhat, hogy mely tényezők miatt lehetséges nemzedéki problémákról beszélni, és körvonalazható e kérdés mibenléte is.

Előljáróban néhány, az eddig megjelent irodalom alapján talán közismertnek tekinthető összefüggést vetünk fel vázlatosan:

- A fiatalabb korosztályok mássága tény. Ha a harmincon felüli és aluli népesség adatait összehasonlítjuk, akkor sok tekintetben lényeges különbségeket regisztrálhatunk az élet legalapvetőbb dimenzióiban /a képzettség, a munkavégzés jellege, a jövedelmi viszonyok, az életmód, a részvétel stb. metszeteiben/.² A statisztikák nyújtotta kép nem fejezheti ki igazán a mentális különbségeket. Azt a kérdést is fel lehet tenni, hogy a várható generációváltásnak a politikai szférában milyen hatásai lehetnek.

A társadalomnak - tág keretek között értelmezett - vezetési funkciókat gyakorló csoportjai életkori metszetben sajátos képet mutatnak. A konszolidációs időszakban /1957-1963/ lezajlott

nagymértékű vezetőváltások kedvezményezettjei a nyolcvanas évek második felében nagy tömegekben érik el a nyugdíjkorhatárt.³ Az említett korosztály - mai mércékkel mérve - viszonylag fiatalon vált vezetővé. Szemléletük formálódásának döntő élményeit az 1945 és 1956 közötti tizenegy év fendkívül felgyorsult ütemű történelmi mozgásai, nagy kanyarai jelentették. A hatvanas évek közepétől azonban már nincs nagyobb mértékű generációs cserélődés a vezető posztokon. Sokkal inkább jellemzi a mozgást egyfajta cirkuláris, körben járó mobilitás /az egyszer már szóhoz jutottak "körbeutazzák" a vezetési útvonalakat, egyaránt érintve állami, párt-, gazdasági, közigazgatási, tömegszervezeti, kulturális, stb. vezetői beosztásokat/. Ide tartozó jelenség az is, hogy a következő fiatalabb korosztályok képviselői később már egyedi utakon kerültek be a vezetői körökbe, elhagyva saját generációs jegyeiket, s az adott közeg mintáihoz elvárásaihoz igazodva. Mindez addig nem okoz gondokat, amíg reálisan ki nem rajzolódik a váltás lehetősége és kényszere. Néhány éven belül azonban napi jellegű feszültségek adódhatnak e téren, ami újabb kérdést involvál:

- Lesznek-e újabb vezetésre aspiráló /és alkalmas/ generációk, avagy a várható váltásnak nem lesznek generációs specifikumai? Ez utóbbi esetben a vezetői szerepek szétterülnek majd a következő, negyedszázadot átölelő korosztályok arra igényt tartó jelöltjeire.
- Az eddig vázolt problémák metszetében ragadható meg egy újabb dilemma: a harmincon túli korosztályok "kényszerfiatal" volta. Tíz-tizenöt évi munkaviszónnyal a hátuk mögött is kevésbé megoldott e korosztályok társadalmi-politikai részvételének intézményesítése. Mint mindig, ezuttal is kettőn áll a vásár, és nemcsak az a kérdés, hogy mennyire szűkek, vagy tágak e korosztályok részvételi lehetőségei, hanem az is, hogy az említett-

tek valóban akarnak-e úgy részt venni a társadalomirányítási folyamatokban, ahogyan erre jelenleg lehetőség adódik, avagy valami mást szeretnének? Nem lehet véletlen, hogy az utóbbi két-három évben megjelent "nemzedéki" írások feltűnően nagy arányban éppen ezt a kapuk előtt toporgó korosztályt elemzik - kívülről és belülről.⁴

Bevezetőül e néhány vázlatosan összefoglalt kérdés talán elegendő bizonyíték arra, hogy érdemes nemzedéki metszetben is újra végiggondolni a politikai rendszerfolyamatokat.

A politikai rendszer zavartalan működésének egyik feltétele, hogy az minden tőle telhetőt elkövet önmaga stabilizálása érdekében. E stabilitás egyik forrása a rendszer szempontjából sikeres politikai szocializáció, melynek során a folyamatosan érkező, betagolódo, újabb generációk megtanulják a szükséges politikai magatartásmódokat, észjárásokat.

A politikai rendszer stabilitásra törekvését azonban időnként "keresztbeveri" az a tény, hogy a generációk újra meg újra "visszabeszélnék", hogy nem fogadják el az egyirányú nevelő-nevelt szerephelyzetek abszolút voltát. Sőt, kérdésessé tehetik a felénk irányított szocializációs törekvések egészét is. Ennek elkerülése érdekében a politikai rendszerek megkísérlik alapértékeikre ránevelni az új generációkat. Ám ez nagyon is ciklikus folyamat. A ciklikusság egyik oka az új generációk történetileg eltérő helyzetében /s így eltérő karakterükben/ keresendő. Lehet egy generáció teljeséggel fogadóképes a rá irányuló törekvésekkel szemben, lehet, hogy csak eltúri ezeket, de nem teszi magáévá, s az is lehet, hogy a szándékolt szocializáció kiváltja a bumeráנגeffektust, azaz minden befolyásolási törekvés valami egészen más hatást vált ki. A politikai rendszer valóságos szocializációs képességét az mutatja meg igazán, hogy mennyire ké-

pes e ciklikussággal számot vetni, s le tudja-e idejében bonyolítani e téren /is/ a szükséges változásokat.

Ezt az összefüggést ragadjuk meg annak a problémának a vizsgálatánál, hogy az egyes generációk miért reagálnak másképpen, egymástól eltérő módon ugyanazon szocializációs törekvésekre? Miért van az, hogy az, ami jó az egyik korcsoportnak, az tiz-husz év múlva esetleg már elviselhetetlenné válik egy másik korosztály számára? Miért van az, hogy időnként kitüntetett jelentőségű kérdés a társadalom generációs tagoltsága, s miért van az, hogy néha évtizedekig fel sem vetődik ez a szempont?

Válaszolni - mint mindig - ezuttal is nehezebb, különösen akkor, ha a felelet kialakításához meglehetősen széles körben keressük az adalékokat. Ez az írás megkísérli feltérképezni a vázolt problémák magyarázatának peremvidékét. Következésképpen az elméleti jellegű fejtegetések nagyobb teret kapnak, mint a mai folyamatok elemzése.⁵

A nemzedéki kérdés elméletéhez

" A nemzedékváltásban a legfontosabb mindig az volt, hogy a haladás egyik leglényegesebb előrehajtó tényezőjeként tekintették" - mondja Mannheim az általa liberálisnak és pozitivistának tartott francia elgondolások bírálata közepette.⁶ A szakirodalom ítélete nagyon is megoszlik afelől, hogy mikor és mi miatt kerül előtérbe a nemzedéki probléma. Tanulságos konkretizálni előkerülésének körülményeit. Van olyan vélemény, hogy a csendesebb időszakokban, mások szerint közvetlenül a hatalomváltás után, de van olyan nézet is, hogy kifejezetten a strukturális kérdések elkerülése végett szokták "elővenni" a nemze-

déki problematikát. A nézetek tarkasága valószínűleg abból adódik, hogy mindenki másról beszél. A nemzedéki kérdés sokszínűsége lehetőséget is ad, a nagyszámu interpretációra, hiszen több sávban jelentkeznek azok a feszültségforrások, amelyeket idetartozónak vélhetünk:

- Az egyik az életkori sajátosságokból fakadó másság, a múlt és jövő határán való elhelyezkedés, amelynek tagadhatatlanul lehet dinamizáló ereje.⁷

- Más szinten jelentkező feszültség az, ha az ifjuság beilleszkedési folyamata zavarokkal terhelt, ha a pályakezdés az átlagosnál több konfliktus közepette történik. Ekkor már lényegesen nagyobb az esélye annak, hogy az életkori természetes másság szociológiailag leírható paraméterek mentén is megszerveződő konfliktusokkal gazdagodjon. Ilyenkor lényeges eltérések mutathatók ki.

- Végül pedig egészen más szinten jelentkező eltéréseket fejez ki az, hogy válságosabb politikai időszakokban a különböző generációkhoz tartozók politikai törekvései, magatartása, választásai, tettei is eltérhetnek egymástól.

E három sávban jelentkező tüneteket nem lehet büntetlenül összezavarni. A mindenkori fiatalok természetes mássága önmagában még nem jelent sem másfajta politikai orientációt, sem pedig beilleszkedési zavarokat. De ez utóbbiakat sem lehet azzal bagatellizálni, hogy tulajdonképpen nincsenek pályakezdési nehézségek, csak a fiatalok mindenkori türelmetlenségéről van szó. Egyszóval, világosan kell látni, hogy a nemzedékek természetes különbsége mikor, milyen szinten jelent konfliktust.

Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük a történelemben, hogy igen nagy különbségeket mutat az egyes korosztályok történelmi szerepvállalási képessége és lehetősége. Vannak olyan korcsopartok, amelyek hosszú időre megszabják egy-egy nemzet fejlődési

irányát, gondolkodásmódját, amelyek nevesítve hagyják az utókorra nemzedéki mivoltukat. Ez a probléma több mint száz éve izgatja a szociológusokat, és szeretnék megtalálni a titkát. R.G. Braungart /USA/ a legutóbbi szociológiai világkongresszuson például négy nagy történelmi generáció kiformalódását és életútját elemezte /többek között arra a következtetésre jutott, hogy egyre rövidebb idő kell a nagy történelmi generációk kiformalódásához/.⁸

Ernst Fischer híres nemzedéki könyvében kísérletet tesz arra, hogy az utolsó kétszáz év európai kultúrájának csomópontjai nemzedékekhez kösse. Samuel Huntington azt figyelte meg, hogy az amerikai közéletben 20 évenként váltják egymást markáns kormányzati csoportok.⁹

W. Griffirth szerint Kelet-Európában a berendezkedés a generációváltás lelassulásának irányába hat, mert a politikai rendszer szorosan kötődik személyi képviselőihez.¹⁰

De, ha csak a magyar történelemre gondolunk, akkor is bőven találunk példát a kiemelkedő nemzedékek jelenségének elemzésére. /A leghíresebb kísérlet Szekfű Gyula Három nemzedék című munkája. Témánk szempontjából nagyon tanulságos Horváth Zoltán Magyar századforduló című - méltatlanul keveset idézett munkája, amely belülről mutatja meg a második reformnemzedék kialakulását és sorsát./

Ha a nagy történelmi generációk szerepét is figyelembe vesszük, akkor már érthetőbb az a kutatási vágy, amelynek az a mozgatórugója, hogy jó lenne megtalálni az egyes korosztályos közötti különbségek okait. A pontosabb válasz kedvéért bontsuk részfogalmakra az eddig általában és felváltva használt kifejezéseket.

KÉRI: GENERÁCIÓS PROBLÉMÁK...

Korosztály - generáció - nemzedék

A korosztály, generáció, nemzedék fogalmakat többnyire felváltva használjuk, sokszor szinonimaként. Alkalmasak lennének pedig arra, hogy segítségükkel különböző minőségek is kifejeződjenek.

Korosztály - mindig van a társadalom biológiai reprodukciójának fokyamatában. Ha az adott korosztálybeliek élettörténetének döntő éveiben /erről még lesz szó később/ nem történik semmi olyan, ami megkülönböztetné helyzetüket az előttük élőkétől, akkor elmarad a generációvá képződésük. A korosztály változatlan módon leképezi a társadalom adott struktúráját, s a születéskori évek másságának ereje előbb-utóbb eljelentéktelenedik.

Generáció - nem mindig van, nem minden korosztály válik generációvá. Csak akkor, ha a felnövekedés /elsősorban a 17 és 25 életévek között / időszakában olyan csoport szintű élmények érik, amelyeknek alapján ráébredhetnek önmaguk másságára.

Mannheim megkülönbözteti nemzedéki esszéjében az elsajátított és a önállóan szerzett élmények jelentőségét a nemzedékké válás folyamatában. Ezt a logikát követve azt mondhatnánk, hogy a korosztály esetében az elsajátított élmény dominált, az önállóan szerzett felett, míg a generáció esetében ez fordítva van. A generáció tehát olyan korosztály, amelyben legalább a tagok reprezentatív csoportjának van képe saját korosztálya másságáról különbözőségéről. A generációs tudat nem érdem és nem hátrány, nem erény és nem hiány, hanem társadalomfejlődés kérdése, amelyben egy korosztály saját öntudatra ébredésekor olyan tendenciákat képes realizálni, amelyek később is jelentős szerepet játszhatnak. /Vagy elsősorban később játszanak szerepet./

Nemzedék - nem minden generációnak adatik meg az, hogy nemzedékké válhasson. Ehhez feltétlenül az is kell, hogy az említett fogékony korban ne csak a másság megtapasztalására nyíljon lehetőség, hanem érdemi politikai-kulturális részvételre is, még pedig tömeges méretekben. Erre meglehetősen ritkán nyílik alkalom, rendszerint csak akkor, ha a társadalom nagyobb, hosszabb távra is döntő módon kiható változásokon megy keresztül, s a fiatal generáció társadalmi alapélménye éppen a mozgékony-ságban, a formálódásban való részvétel. Egy-egy nemzedék több évtizednyi távolságon is rá tudja nyomni bélyegét a korra, főleg akkor, ha az új társadalmi struktúra kiépítése egybeesik saját, személyes életútjának meglapozásával.

Szükséges azonban még néhány részkérdés tisztázása, hogy a nemzedékiség problematikája - a fogalomtisztázási kísérleten túl még érthetőbbé váljon:

a./ A nemzedékké válás folyamatában nem egyforma jelentőségűek az egyes életkori szakaszok. Számos kutató kimutatta, hogy elsőrendű jelentősége van a 18 és 25 év közötti éveknek. Mannheim ezt úgy fogalmazza meg, hogy a fiatalkori élmények olyan szűrőként épülnek ki ez idő tájt, amelyek alapvetően strukturálják a későbbi élmények helyét is. Pataki Ferenc "szerencsés nemzedékekről" beszél, akiknek életében az említett évek idején történik a sorsfordító esemény kollektív módon. A már idézett R. Braungart is azt írja, hogy a történelmi nemzedékek ifjukurában a generáció belső kiformálódása egybeesett a történelmi erőterek kialakulásával. E problémáknak számunkra oly módon lehet jelentősége, ha visszagondolunk az elmúlt hazai tizenöt évre, és megértjük, hogy milyen eltérések vannak az egyes fiatal korosztályok alapélményei között.

b./ Nyilvánvaló, hogy a nemzedékké formálódásban nem az egész generáció vesz részt. A generáción belül meg kell különböztetni

a "representatív kisebbség" szerepét. Soha sincs egységes nemzedék, a korosztály - generáció - nemzedék egyúttal csoportképződési irány is. A representatív csoport /Pataki Ferenc kifejezése^{11.}/ az egész korosztály helyett - s annak hallgatólagos jóváhagyása által - hordja ki a nemzedéki specifikumokat. Azoknak a korosztályoknak, amelyek nem képesek e representatív kisebbség kitermelésére, nemzedékké válásuk nem lesz befejezett. De ez a representatív szerep kívülről is gerjeszthető, manipulatív módon úgy, hogy a többféle szóba jöhető kisebbségi csoport közül az kapja meg a kívülről jövő elsimerést, a képviselő jogára, amelyet maga a korosztály egyébként nem tekintene legitimnek erre a szerepre.

c./ A nemzedéki mitológia rendszerint utólagos konstrukció - állapítja meg Pataki Ferenc -, s ez a későbbiekben kidolgozott elvonatkoztatás óhatatlanul is minta és orientáció a később jövő generációk számára. /J. Dominguez szerint a nemzedékiség elsősorban hatalommegtartó ideológia, amelyet utólag hoznak létre. Főleg akkor, ha viszonylag fiatalabb csoport kerül hatalomra, mert ebben az esetben lehet az érvelés szerkezete olyan, hogy az előző generáció követte el a hibákat és diszkreditálta magát. A hatalomra vezető úton viszont a nemzedékiség megoszt, mert elzárja a koalíciókötések elől a lehetőséget.^{12.}/ A minta és orientáció elvileg sokféle szerepet betölthet, mert nemcsak arra alkalmas, hogy az újak tájékozódását megkönnyítse. Egy minta azt is kifejezheti, hogy az előző generáció nemzedéki mitológiája mennyiben alkalmatlan a tényleges orientációs feladatra. /körülbelül ehhez hasonlít az a zavar, amelyben a hetvenes évek végének fiataljai nézik a 68-asokat - és fordítva: nyugaton is nálunk is.^{13.}/

d./ A nemzedéki ellentét komoly lehetőséget nyújt a manipuláció számára. Miután az egyes korosztályok természetes különbö-

zósége mindig is adott, így sokszor nem nehéz egészen más gyökérű társadalmi konfliktusokat is generációs eredetüként feltüntetni. /St. Shernock szerint a huszadik században több, egybevető tapasztalat igazolja azt, hogy a radikális hatalomváltás után az új rend tudatosan manipulálja a generációs ellentéteket.¹⁴ Méghozzá oly módon, hogy a fiatalok másságigényét összekötik az új értékek erőszakos intézményesítésével./

A már idézett Jorge Dominguez axiómaként állítja fel azt a tételt, hogy azokban a rendszerekben, ahol a konfliktusokat nem tudják kellően nyilvánosan kezelni, ott rendszeres az esély a generációs kérdések politizálódására.¹⁵ A manipuláció azért állítja előtérbe a generációs tagolódást, hogy ezzel másféle, valós /etnikai, ideológiai, politikai stb./ tagolódások megosztását, szétdarabolását szolgálja. A generációs ellentétek mentén lehetsége az amúgy egyébként homogén törekvések elaprózása. e./ Fordított következtetést azonban nem szabad levonnunk az előbbiekből, ha valahol nemzedéki jellegű politikai ütközések hírért halljuk, egyáltalán nem biztos, hogy az manipuláció miatt alakult konfliktussá. Nagyon is kézzelfogható nemzedékváltási feszültségeket tapinthatunk ki napjainkban is kontinensünk nyugati és keleti régióiban egyaránt. Egy elgondolkodtató példát idézünk a fentiek igazolására.

Wladislaw Adamski a mexikói szociológiai kongresszuson előadásában a következő tanulságos összefüggést mutatta ki.¹⁶

- Az 1980-as lengyel válság nagyon határozott generációs szerkezetet mutatott. A korábbi eseményekhez képest új vonás volt, hogy egy egész generáció, a huszonévesek szembefordultak egy olyan rendszerrel, amelyben felnőttek. Ennek alapjai, már a hetvenes évek elején kiformalódtak, mikor is a nagy létszámú korosztályok / a lengyel "baby boom" gyerekei" olyan körülmények között nőttek fel, amelyek csupa megalapozatlan szükséglet,

igényt formáltak - tömegméretekben. S ezek előre látható kielégíthetlensége szinte predesztinálta, hogy a válság generációs metszetben is megjelenjen.

Több szocialista országban az elkövetkezendő években meg kell birkózni azzal, hogy napirenden van a generációk cseréje a politikai vezetésben. A régi generáció a maga munkája eredményének tekinthette ezen országok elért szintjét. Most mindinkább társadalom alakító erőként jelentkeznek a hatalomváltás után született korosztályok. Mindenesetre nem megalapozatlan az a feltevés, hogy a következő évtizedben a nemzedéki konfliktusok sok országban jelenvaló gondokat jelentenek majd. Valamennyi kelet-európai ország helyét a változó világgazdaságban, tapogattja új növekedési pályának körvonalait, miközben a felnövekvő fiataloknak munkahely, lakás, élettér /s valamiféle társadalmi cselekvési tér is/ kell folyamatosan - noha ennek feltételei nem kedvezőek.

A nyugati országokban lezajló nemzedékek közötti értékváltás tanulságaiból is leszűrhető egy megfontásra érdemes szempont

Külön lemezést érdemlő probléma annak mérlegre tétele, hogy az elmúlt évtized nyugati ifjúsági mozgásaiból mit tartunk fontosabbnak: a konzervatív tendenciák újbóli megerősödését, avagy a posztmateriálisnak elkeresztelt új értékrend térhódítását.

/Netán ugyanazon folyamat két lehetséges oldaláról van szó?.../

A lényegre koncentrálna annyit megállapíthatunk, hogy a hetvenes évek végén és a nyolcvanok évek elején erőteljesen megerősödni látszik egy újfajta világlátás és politikai mentalitás, amit elsősorban a fiatalabbak képviselnek. A hangsúlyok eltolódtak a politikai részvételben: s nem pártokban, nem parlamentben, választásban, osztályokban, hanem más kategóriákban gondolkoznak

A környezet, a béke, a növekedésellenesség, a helyi társadalom felértékelődése, az autonómia becsülete s egyéb jól ismert jellegzetességek írhatják körül a folyamatban levő váltást.^{17.}

Az eltelt negyedszázad hazai generációs szellemi mozgásának egyik nem elhanyagolható tanulsága, hogy az eléggé érzékeny a nemzetközi áramlatokra. Azt nem állítanám, hogy azokat át is veszi /azt még kevésbé, hogy hamar/, de azt igen, hogy a következő években az egyébként is új orientációkat kereső ifjúkori törekvések megítélésekor /és várható arányaik előrejelzésekor/ az eddigieknél alaposabban kell számolni a nemzetközi változások hazai hatásaival. S e tekintetben számításba jöhet, akár az imént említett orientációváltás hatása is.

Jelenlegi gondjaink háttere

1./ Ahogy szaporodnak a generációs konfliktusokkal kapcsolatos elemzések, erősödik annak a véleménynek a hangoztatása, is, hogy az ilyen típusú ellentétek nem valóságosak, hanem gerjesztettek, jobb esetben pótlékként szolgálnak.^{18.}

A végletes látásmódok nem túl messzire vezető nyomvonala helyett kíséreljük meg a probléma tényleges szerkezetének néhány elemét megvilágítani. Induljunk el azon a szálon, ami a legkevésbé vitatott: szembetűnő az egyes korosztályok egymás iránti megértésének nagyfokú hiánya.

Sulyok Katalin nemrégiben Feleselő generációk címmel közreadta egy sajtóvita több ezer levelének témánkba illő válogatását. Szűkszavú bevezetőjéből már az az információ is nagyon tanulságos, miszerint a levélírók többsége húsz-harminc éves, illetve ötven év körüli volt. Ez a kötet felfogható szociográfiai látteleletnek is arról, hogy a meg nem értésnek, a kölcsönös

vádaskodásoknak micsoda gazdag világa létezik a mindennapi családi élet színterén is. Az egymás életének megítéléséhez szükséges elemi empátia teljes hiánya árad a levelek többségéből. a két feleselő nemzedék vajmi kevésbé volt képes arra, hogy valamit is eltanuljon a másik életéből. Az ilyen fokú empátiahiány okként is, következményként is elemzést igénylő jelenség. Kialakulásának néhány feltételét Ancsel Éva több ízben is elemezte az utóbbi években. Ő történelmi empátiahiányról beszél, amelynek meghatározó eleme az, hogy a nevelő nemzedéknek nem sikerült szert tennie szilárd, teherbíró értékorientációra, belső értékrendre. Ezért bizonytalan is saját (vélt) értékeit illetően, s félti is minden kritikától: "önnön többé-kevésbé fölépített új, de még nem kellőképpen szilárd értékorientációt féltjük a fiatalok ostromló kérdéseitől. Ezért finomabban-nyersebben érvényesül egy képtelen viselkedés ... a kérdező fiatalokat elhallgattató magatartás ... Az történik, hogy az objektive nehezebbé vált nemzedékváltást szubjektive tovább nehezítjük ..."¹⁹

A felnövekvők másságával szembeni bizalmatlanság a társadalom közgondolkodásának különböző szinterein²⁰ hamis frontvonalakat teremt. A kölcsönös meg nem értések újratermelődésének egyik kitüntetett területe a nevelők-neveltek viszonyában ragadható meg, iskolai és családi keretek között egyaránt. A dolgok természetéből adódóan azonban ez a konfliktus átszivárogozik a társadalmi együttműködés különböző, más területeire is. Roppant tanulságos gyűjtemény ebből a szempontból az a kötet, amely a fiatal irodalomról szóló publicisztikai csatározásokat foglalja egybe.²¹ A vádaskodások, kifakadások sokban emlékeztetnek - szerkezetükben - a mindennapisághoz tapadó olvasói levelekre. Pedig ez esetben már nem nevelők és neveltek ütköznek, hanem a szellemi termelés szférájának egy nagyon körülhatárolható és igencsak szűk köréről van szó. Mégis a meg nem

értés, kölcsönös bizalmatlanság ugyanaz (igaz, hogy e konfliktus megértéséhez más jelenségeket is számításba kell vennünk²²). A másság elviselésének nehézségeit természetesen jelentkezik a politikai dimenzióban is. Nem kevés zavart okoz az, hogy a fiatalabb korosztályok nem elhanyagolható méretű csoportjai egyáltalán nem úgy vesznek részt (vagy nem vesznek részt) a politikai folyamatokban ahogyan ez "felkészítésükből" várható lenne.²³

2./ Az empátiahiány magyarázatához a mannheimi örökség ad támpontot. Mannheim nemzedéki esszéjében került részletes kidolgozásra a "poláris élményeltolódás" kategóriája:

"... két egymást követő nemzedéknek más és más az ellenfele a világban és önmagában. A fiatalok számára már eltűnt az az ellenfél, amely ellen az öregek önmagukban vagy a külvilágban harcoltak, s amelyhez összes érzelmi és akarati intencióikban, de fogalommagyarázataikban is igazodtak. Az új nemzedék elsődleges orientációja egészen más ponton kezdődik. A = poláris élménynek = ez az eltolódása (vagyis a belső és külső ellenlábás eltűnése és mással való felcserélődése) messzemenően közrejátszik abban, hogy a történelmi folyamat nem egyenesvonalúan fejlődik, amint az különösen a kultúra szférájában olyan gyakran megfigyelhető ..."²⁴

A mannheimi problémafelvetés alapján világos az az összefüggés, hogy miért ítélik kudarcra hosszú távon az olyan szocializációs törekvés, amely szervesen tapad egy adott, konkrét generáció tapasztalataihoz, élményvilágához. A befolyásolás, értékorientálás intézményi-szervezeti kereteit kialakítani képes korosztályok tapasztalataiban olyan élmények visszfényei vannak jelen, amelyeknek jelentése gyakorta érthetetlen a későbbben születettek számára. Pontosabban szólva verbálisan ugyan érthető, de semmiképpen sem még egyszer átélhető élmények

ezek. Nem a tapasztalatok gazdagsága vagy szegényessége, sok vagy kevés volta a rendező elv a megértés, vagy meg nem értés terén. A tapasztalatok másságának van döntő szerepe az élményeltolódás és a ráépülő perspektiva- és világlátások különbségében.²⁵ Ugyanazon intézmények, elvek, szervezetek társadalomirányítási megoldások egészen eltérő jelentéssel bírhatnak az egyes - korban egymástól távoli - korosztályok számára. Egy példa talán jobban megvilágítja az előbb vázolt összefüggést. 1985 tavaszán a rádió riportműsort készített azokkal, akik 1957 után az új ifjúsági szervezet létrehozásában tevékenyen és meghatározó erővel vettek részt.

A megkérdezettek képe az ifjúsági mozgalomról természet-szerűen azokhoz a küzdelmekhez és konstellációkhoz kötődik, ahogyan úk ezt negyedszázaddal ezelőtt megélték, s ez érthető. Az viszont már kevésbé érthető, ha ma egy 16-20 éves fiataltól azt várják el, hogy ifjúsági szervezetét annak korábbi (általa sohasem tapasztalt) politikai érdemei alapján szeresse meg. Mi sem természetesebb, hogy az ő ítéletének elsődleges alapja az a tapasztalati mező, amelyben működni látja ezt a szervezete-t a nyolcvanas évek hazai munkahelyi és iskolai világában. S ha ez a tapasztalat nem kedvező, azt nem tudja hatékonyan kiegyenlíteni az ő gondolkodásában más korosztályok más természetű tapasztalatainak fokozott hangsúlyozása sem.

A poláris élményeltolódás természet-szerűen fellépő jelen-sége azt a - nem kevés gonddal járó - kihívást teremti meg, hogy a fiatalabb korosztályok szellemi rekonstrukciós, világmagyarázó törekvéseivel akkor is számot kell vetni, ha ez sokszor kelle-metlen, kényelmetlen, és azzal jár, hogy a bejáratott, koráb-ban sikeresnek bizonyult nevelési-befolyásolási intézmények te-vékenységen folyamatosan változtatni kell. Természetesen lehet-séges az is, hogy erről a másságról azért nem veszünk tudomást,

mert arról vagyunk meggyőződve, hogy az átadásra kimnált értékrend feltétlenül jó, amit minden generációnak el kell sajátítania. Ebből a nézőpontból a másság könnyen deviánssá, nemtűrtté minősülhet, és számítani kell arra, hogy az akart kívánt hatásoknak éppen az ellenkezője is létrejöhet, és az ifjabb generációk a legkevesbé sem akarnak olyanok lenni, mint amilyenné álmódják őket.

3./ Az empátiahiánynak van egy másik vetülete is, amely nem magyarázható közvetlenül az idősebbek és fiatalabbak eltérő élményvilág-hatásaival. Nevezzük ezt a jelenséget az ifjúságon belüli empátiahiánynak. Okait keresve utalni kell arra is, hogy a társadalom az utóbbi tíz évben átértelmezte - kényszerfolyamatok hatásaként - az ifjúság alsó és felső korhatárát. Természetesen egészen más oka van annak, hogy az "ifjúsági vegyes állapot" felfalt néhány évjáratot a korábban egyértelműen gyereknek tartott tizenéves korosztályokból, mint annak, hogy mitől fiatal valaki harmincon túl is. Végül is ez a "bővülés" azzal jár, hogy az ifjúságot nemcsak a strukturális mozgások tagolják. A ma általában ifjúságnak tartott, tág életkori keretek között mozgó népességi szelet belül is generációkra tagolódik (másként fiatal a tizenkét-tizenhat éves, mint a harmincon túli, vagy egészen más a helyzete a tinédzsereknek, mint a 25 és 30 közöttieknek stb.). A társadalmi térszerkezetben olyan fiatal generációk helyezkednek el, amelyek a globálisan megfigyelhető empátiahiányt belül is reprodukálják. Az egyes fiatal korcsoportok egymásról is nagyon keveset tudnak, és alig-alig értik meg egymás helyzetét. E kusza képből szembetűnő kétféle meg nem értés kiformalódása a nyolcvanas években. Az egyikről kulturális és szépirodalmi fórumok tudósítanak: a harmincon túliak a maguk (vélt s ritkán valóságosan működtetett) értékrendje alapján elmarasztalják a

hetvenes években kiformalódott fiatalok passzivitását, óvatosságát, magánéletbe fordultságát, közönyüket stb. (Az ingerült számonkérés "legszebb" példáit Csengey Dénes híres nemzedéki esszéje mutatja, mikor is a teljes hiánylistát felsorolja.²⁶) Ez a kommunikációs zavar legkevésbé sem tekinthető csak hazai produktumnak. A nyugati világban is megfigyelhető, hogy a hatvanas évek végének ifjúsága csalódottan veszi tudomásul, hogy az utánuk következő generáció nem úgy fiatal, ahogyan ők szerettek volna azzá lenni. (Christine Kulke A különbözőség erősebb a rokonságnál című írásában nagyon alaposan kimutatta a nyugatnémet fiataloknál azt, hogy a 68-asok mennyire foglyaik saját múltjuknak, és mennyire nem képesek megérteni a nyolcvanas évek fiataljainak tiltakozó magatartását.²⁷) A harmincon túli korosztály "kényszerfiatal" voltában erőteljesebben éli meg az ifjúság politikai részvételének problémáit, és hajlamos arra, hogy ezt a kérdést az egész ifjúság alapkérdésévé változtassa.²⁸

A másik- belső ellentmondás még nem kapott magának elegendő nyilvánosságot, s egyelőre inkább az ifjúsági mozgalom napi munkájában meglevő feszítőerőként jelentkezik. Röviden arról van szó, hogy a mai huszonevesek és a harmincon túliak együtt nem értik meg a tizenévesek másságát és morgolódnak miatta. A jelenlegi tizenévesek élettörténetében nagyfokú változás zajlott le: az anyagilag folyamatosan bővülő horizontú gyermekkor hirtelen gondokkal terhelt ifjúkorra lett. A hirtelen perspektivavesztés minden korábbinál nagyobb mértékben hozta magával olyan magatartásformák tömegméretűvé válását, amely a felettük járó fiatal korosztályokból is meg nem értést és döbbenetet váltott ki. (Paradox módon - vagy éppenséggel érthetően - ez viszont a tizenévesekben fokozza aránytalanul nagygyá a "bekerítettség" és a szövetségeselek hiányának érzését.)

Nincs terünk az adott írás keretei között részletesebben kibontani e két jelenség szerkezetét, de ennyi is elegendő talán annak érzékeltetésére, hogy a kívülről-messziről homogénnek elképzelt ifjúság nagyon is megosztott, tagolt az elemi társadalmi-politikai megértés szintjén is.

Alighanem igaza volt Pozsgay Imrének, amikor az ifjúság politikai kultúrájának fogyatékoságait taglalva mindenekelőtt abban kereste a hibák okát, hogy az ifjúságnak nincs saját politikai praxisa, és nem tanul meg a saját közegében politizálni. Így nem képes saját politikai törekvéseihez szövetségeseket találni.²⁹

Ehhez talán annyit tehetünk hozzá az előbbiek alapján, hogy nemcsak kifelé, hanem befelé is bajos lesz ez a szövetségtalálás.

Tény, hogy mindig is lesznek olyan kor- és foglalkozási csoportok, amelyek kivívják maguknak azt a jogot, hogy az egész ifjúság nevében lépjenek fel. De az már más kérdés, hogy e képviselési igény mögött lesz-e egyeztetett ifjúsági konszenzus, azaz a képviselő csoportok számot tudnak-e vetni valamennyi fiatal korosztály problémájával? A jelenlegi helyzet ebből a szempontból nem túl biztató. A "poláris élményeltolódás" nemcsak az egymástól korban távol eső generációk között okoz érintkezési zavarokat, hanem az ifjúságon belüli empátiahiányt is magyarázza.

Generációk és politikai viszonyok

Aki előtt a kaput becsukják,
És azt kiáltják: rosszkor születél,
Megáll a csöndben és arra vár még:
Hogy tán kiszólnak: talán csak játék

(Weöres Sándor Az égsapkáju ember című
versének Bereményi Géza általi átírása)

A jelzett poláris élményeltolódásoknak természetesen vannak olyan objektív alapjai is a jelenlegi társadalmi folyamatokban, amelyeknek kimutatása világosabbá teheti azt, hogy koránt sem a szubjektív vélekedések érthető különbségeiről van szó. Ugyanaz a társadalmi cselekvési tér- és feladatrendszer ténylegesen is másként alakult az elmúlt évtizedek során, ha azt nézzük, hogy milyen paraméterek, perspektívák közepette volt egy - egy korosztály a pálya- és önálló életkezdés szakaszában.

Kimutatható, számszerűsíthető különbségeket találunk akkor, ha a harmincon felüli és aluli foglalkoztatottak néhány - meghatározó jelentőségű - adatsorát végignézzük. Vonatkozik ez az iskolázottsági adatokra, a foglalkoztatási szerkezetre, bérarányokra és lakáshelyzetre egyaránt. A felsorolt összefüggéseket elemző tanulmányok³⁰ mindegyike rámutatott egy - egy bonyolult inkonzisztencia kiformalódására. Kézzelfogható különbség van például a fiatalabb és idősebb népesség között az iskolázottsági adatokban, de a magasabb iskolázottság egyáltalán nem jelent kedvezőbb munkaerőpiaci pozíciót. (Sőt a férfiak esetében mintha a fordított összefüggések is kirajzolódának.) A másik, lényeges meg nem felelés abból adódik, hogy miközben a pályakezdés és családalapítás időszakát terhelő összköltségek (lakás, bútor, gyermekruha stb.) folyamatosan nőnek, a pályakezdekés kor nyomott bérek egyre lassabban érik utol az adott szakma átlagbérét.

A kérdést ezek után úgy is feltehetjük: hogyan lehetséges, hogy bár az elmúlt évtized zsúfolásig tele volt kifeje-

zetten ifjúságpolitikai célzatu dokumentumok, politikai döntések megszületésével, a fiatalok jelentős csoportjainak helyzete ugyanakkor egyáltalán nem javult, sőt, sok esetben tovább rosszabbodott. Az adandó válasz természetes sokban függ attól, hogy a tényleg látványos ifjúságpolitikai dokumentációt mihez mérjük. Mihez képest volt sok az intézkedés és a segítség? Az ifjúságpolitika korábbi szintjéhez, multjához viszonyitva, vagy az ifjúság korábbi (hatvanas évekbeli) helyzetéhez képest? Vagy az utóbbi tíz év olyan változásaihoz mérjük, amelyek döntő módon befolyásolták az ifjúság helyzetét, netán viszonyitv a az egész társadalom perspektíváihoz?

Könnyen belátható, hogy annyiféle válasz adható, ahány irányba elindulnánk. Ezért a viszonyitási alapot szükséges először tisztázni.

Az ifjúsági problematika közvetítése több szinten és több féle formában intézményesedett a politikai rendszerben. Formálisan azt mondhatjuk, hogy az előző oldalakon vázolt - szociológiailag leírható - ellentmondások átvitele a politika szférájában intézményesen biztosított. Hiszen kiépült az állami ifjúságpolitika, kiépült az ifjúsági titkárok, felelősök rendszere, intézményesedtek a diákparlamentek, megszületett az ifjúsági törvény stb.

Csak hogy valamennyi intézményesültségi szintnek van egy közös szépséghibája, nevezetesen az, hogy az áttevődés folyamatában rendkívül fogaskérdés a fiatalok érdemi részvételének minősége. Nemcsak azt kell vizsgálnunk tehát, hogy az ifjúság léthelyzetéből adódó problémák transzformálódnak-e az intézményesült politika világába, hanem e t ranszformáció hogyanját is elemezni kell.

Az elmúlt évtized hazai társadalomtudományi irodalma sok - alapvető - kérdésben pontosította képünket a politikai rendszer működési mechanizmusainak gondjait illetően. Lényegbevágó ismereteket szereztünk az érdekkifejlődés, az érdekérvénye-

sítés, a döntési folyamatok, a területi tagoltság problémái, a demokratizálódás, a megújulás képesség és még sok más, kiemelkedő jelentőségű mozzanatok tudományos kutatásai révén³¹.

E sokszínű képből pillanatnyilag egy-két elem is elegendő a minket foglalkoztató problematika felvázolásához. A politikai rendszer nem kellően tagolt volta, a stabilitás önértékűségének téveszméje sok tekintetben szűkíti a politika cselekvési terét. Gyakorta teljességgel szükségtelenül. Ez témánk vonatkozásában azt jelenti, hogy az ifjúsági vonzatu ütközési lehetőségek politikai kezelésmódja egyirányu utcákban történik, ráadásul ezekben az utcákban nem túl jók a látási viszonyok, és gyakori az utfelbontás is.

"Egyirányu utcán" azt a jelenséget értjük, amelyet a szakirodalomban többen úgy kereszteltek el, hogy "ifjúságpolitika: felülről, nektek (nélkületek)". Plasztikus megfogalmazásban így hangzik e gond lényege: "S e jószándéku törekvéseknek éppen az a paradoxona, hogy az ifjúság nemcsak saját helyzetén, hanem a társadalom néhány visszásságán is változtatni szeretett volna. A fent említett határozatok ezekre a kérdésfeltevésekre már nem reagáltak, s megmaradtak azok az intézmények, feltételek, strukturák, melyek a -beat nemzedék- által kifogásolt jelenségeket állandóan ujratermelték. Talán éles a megfogalmazás, de ezek az intézkedések inkább a fiatalok -megnyugtató- szolgáltatását..."³² Elégé meghatározott módon lehetett tehát résztvenni az ifjúság számára alakuló döntésekben, s e szűkkörü meghatározottság senki által nem kívánt (és hosszabb távra tekintve) meglehetősen egészségtelen szelekciót termelt a fiatalok között a politikai részvétel megítélésének vonatkozásában.

a) Az egyik oldalon kialakult a részvétel lehetetlensége, illetve értelmetlensége miatt érzett szkepszis. (Az ifjúság számára elérhető fórumok nem adnak kellő cselekvési teret, hanem túlzottan leszűkítettek, s ez a fiatalok egy

részénél tapasztalható szépség elsődleges oka - mondta Gáspár Ferenc 1983-ban.³³) A kételkedő magatartás azonban nagyon is sokarcú és sokféle forrásból táplálkozik. Egyik éltető eleme az a tapasztalat, amelyet munkahelyi szinten szereznek a fiatalok, ahol azt ítélik meg, hogy aránytalanul nagy erőfeszítések árán lehet elérni változásokat (vagy még úgy sem), ráadásul az újat akarás sokszor kap kellemetlen ideológiai és politikai minősítést is.³⁴ S így nem meglepő, ha a felemás tapasztalatok generációs summázataként azt olvashatjuk, hogy a harmincon túli generáció "látszólag aktív részese, valójában pusztán elszenvedője környezetének változásainak".³⁵ (Egyébként ugyanerről az életérzésről számol be s többször hivatkozott Csengey - könyv is - nagy részletességgel." Bárhová nyúlunk az utóbbi évek nemzedéki irodalmában, ugyanezt az érzést olvashatjuk többféle változatban. A legvilágosabb összefüggésekre a fiatal irodalom körüli vitákban mutattak rá. Varga Csaba írására jól mutatja az érintett folyamatok kétoldalúságát: "...a nemzedék igénye, eszménye az egyéni autonómia, az abszolút tisztaság, erkölcsösség. De ez sem véletlen: a konszolidációs szereptelenség (vagy kevésszerepűség) szültetartok tőle: jobb híján - a megvalósíthatatlan, éppen ezért felfokozott egyéni autonómiamítoszt... Ez sem önkéntes, tudatos kívülállás, hiszen a társadalmi konszolidáció azut jelentette, hogy a formális bentlevés ellenére folyton a politikán kívül maradt - éppen az élményeivel meghatározó gyermek- és kamaszkorban... Ez a nemzedék a hatvanas években úgy nőtt fel, hogy észrevétlenül beletanult a szereptelenségbe, abba, hogy érvényes, dolgokat befolyásoló egyéni szerepe alig van, se állampolgárként, se később költőként..."³⁶

Bármennyire is árnyalt ez a megfogalmazás - s értjük, hogy ezúttal (sem csak) irodalomról van szó -, mégis ott kísért ebben is a szkeptikus magatartás fonákja: nevezetesen az,

hogy egy idő után ez a kívülállás nemcsak kényszer, hanem póz is, meg is lehet szeretni, tetszelegni is lehet benne. Ez a kérdés kellemetlenebbik oldala, ezért nem meglepő ha a "nemzedéki irodalom" áradatában alig akad szerző, aki ezt a veszélyt is egyenranguként kezelné. A ritka kivételek egyike Csordás Gábor írása, amely nagyon pontosan írja le a közéletből való kiiktatódás folyamatának önkéntes (és fellegekben járó) vonásait. Gondolatmenete híven tükrözi e kiiktatódás okait, veszélyeit, kockázatát és lehetséges következményeit is: "...kollektív kizáródásunk a közéletből nemcsak minket magunkat kárhoznatna arra, hogy törvényszerűen bekövetkező kudarcokból táplálkozó sérelemélményekkel tegyük -neurózisunkat visszafordíthatatlanná. Korosztályaink idegen testként beékelődése a magyar társadalom legfőbb érték közvetítő csatornáinak eldugulásaival fenyeget, ami teljes értékvesztésre és eszménytelenségre korlátozná a fiatalabb nemzedékeket..."³⁷

Az idézet egyik kitétele rámutat egy újabb, döntő fontosságú láncszemre. Egy generáció kétkedő és félreálló magatartása nemcsak a saját történelmi szerepvállalását illetően lehet dezorientáló. Akarva-akaratlanul (s nemcsak valóságos, hanem képzelt kudarcával is) befolyásolja a következő korosztályok generációs szemléletének alakulását, s így sorság is.

Tudomásom szerint Győrffy Miklós volt az első aki észrevette Magyarországon azt, hogy a hatvanas évek végi ifjusági szubkulturának és felfokozott résztvételigényeknek komoly negatív hatásai lehetnek a következő generáció életében. A Sípoló macskakő c. film forgatása közben készített jegyzetei és interjui közreadásakor mutatta be azt a típust (1972-ben!), amelynek gondolkodásmódjában visszajára fordulnak a megelőző évek tanulságai: cselekvése egyenlő a résenléttel, s minden törekvése a manipuláció kivédésére irányul, a tevékenységet

felváltja a befelé figyelés.³⁸ Azóta e lehetőség valósággá vált, s tulajdonképpen lezárt folyamatként konstatálhatjuk azt amit leginkább Bereményi Géza és Cseh Tamás meglepődött szávaival lehet illusztrálni. Azon gondolkoztak el, hogyan lehetséges, hogy nálunk tizenöt évvel fiatalabbak is úgy tesznek, mintha az övük (is) lennének a szerzők által írott dalok.

Bereményi magyarázata: "...az újabb korosztályoknak már most sincs magjuk, nincs olyan szervezőerő közöttük, aminek a vonzásában belül hordanának ki valami közös vállalkozást, máris kifelé figyelnek, miránk, ugyanúgy, mint mi az ötvenhatosokra... az elsők, akik kísérlet nélkül beismerték, hogy ők vesztes nemzedék...". Cseh Tamás: "...Titkokat gyanítanak, pedig ezeket a dalokat valószínűleg ők is megírhatták volna. És ha ezt elmondom, idegesek lesznek, vagdalózni kezdenek, azt gondolják, elhallgattam valami miatt a lényegét, számonkérnek... tanácstalan vezérkar, főtisztek, sereg nélküli stratégák, akik nem tudnak dönteni semmiben... Engem nem vonhat kérdőre egy ilyen vezérkari tiszt, amíg meg nem tette ő is a magáét..."³⁹

Az idézetek mögött meghuzódó probléma erőteljesen húzza alá az elmúlt tiz-tizenöt év politikai szocializációs intézményeinek fokozódóan bizonytalan működését. Generációról-generációra hagyományozódnak azok a minták, amelyek a megelőzőeknél is törékenyebb módon voltak képesek funkcionálásra. Minél fiatalabb korosztályokra tekintünk, annál élesebben vetődik fel ez a kérdés. Palotai János tizenöt év hazai - ifjúságról szóló - filmtermésének ürügyén megkülönböztetett három, egymástól élesen elváló ifju generációt. A legutolsó, a nyolcvanas évekbeli esetében mutatta ki, hogy a közéleti elképzelések terén kölcsönössé váló meg nem értések eredményeként ki sem épült gondolkodásunkban a politikai dimenzió. S lehet, hogy nekik nem hiányzik a politika, de a politikai szféra előbb - utóbb nagyon is megérzi hiányukat.⁴⁰

b) Az elemzés iránya eddig egyoldaluan azok felé fordult, akik a szűkre szabott résztvételi keretek okozta kihívásokkal kevésbé tudtak megbirkózni. Nézzük meg azonban a másik oldalt is, hiszen egyáltalán nem elhanyagolható számban kerülnek újabb generációk küldöttei politikai- közéleti- vezetési szerepre. Et a "nem elhanyagolható szám" egyáltalán nem jelenti persze azt, hogy elegendő mértékben, hiszen közismertnek tekinthető tény a fiatalok alulreprezentáltsága a társadalmi vezetés minden szintjén. A lelassult generációcserének már önmagában is vannak olyan következményei, amelyek eléggé szigorú módon behatárolják azt, hogy a fiatalok közül kik jöhetnek szóba a rekrutáció folyamatában. Egy - az ifjúság helyzetével foglalkozó ismert szakértőkből álló - munkacsoport írta e jelenség kapcsán nemrégiben: "Itt kell megemlítenünk demokráciánk fogyatékoságainak egyik legszembetűnőbb kedvezőtlen következményét, a harmónikus nemzedékváltás hiányát, a vezető funkciókban, amely egyik oka a különböző nemzedékek egymásratorlódottsági érzésének, valamint ennek kísérőjeleként a saját nemzedékben lezajló kontraszelektív jellegű "fényes karriereknek". Ez utóbbiak egyik legveszélyesebb következménye, hogy a kortársaik közül nem demokratikus kiválasztódás útján kiemelkedő vezetők -megbízható- örökösei annak a tekintélyelvű, hierarchikus vezetési gyakorlatnak, amelynek termékei..."⁴¹

Gazsó Ferenc is figyelmeztet arra, hogy a következő évek nagyfokú vezetőváltásának megvan annak is az esélye, hogy a cserélődésnél kontraszelektív mozzanatok dominálhatnak.⁴²

Kulcsár Kálmán a mai magyar társadalomról szóló könyvében évekkal ezelőtt kimutatta, hogy belátható rövid időn belül olyan politikai generáció jelenik meg a színen, amelynek semmiféle mozgalomtörténeti és osztályharc - tapasztalata nem lesz, politikussá válásának döntő mozzanata a szakelem, s igen kevésbé a származás. De a váltás minőségét megakadály-

lyozó tényezőkre is felhívja a figyelmet: "Ez akkor fordulhat elő, ha a különböző szinten hatalmon levő politikusi vezetői körök a kiválasztás során elsősorban azokat a tulajdonságokat veszik tekintetbe, amelyek a már meglevő értékekhez, viselkedési mintákhoz való alkalmazkodásban fejlődnek ki. Különösen veszélyes lehet a politikai innováció szempontjából, ha ugynevezett karrierpolitikus tipusról van szó, aki esetleg már az ifjúsági mozgalomtól kezdődően a politikai szervezetek kereteiben és adottságainak megfelelően halad előre, anélkül, hogy más munkahelyen dolgozott volna..."⁴³

E kontraszelekció oly módon lehetséges, ha nem működik eléggé tartósan és hatékonyan az egyes fiatal korosztályokon belüli közélet - erre a veszélyre Pozsgai Imre is utal eléggé egyértelműen⁴⁴ - ezért egy-egy generáció nem képes önnön kontrolljára, nem képes olyan képviselők kitermelésére, amelyek tudnák vállalni a másság konfliktusait. Hiszen ehhez természetesen háttér, támasz, bázis is kellene - ez viszont nincs. Így marad az egyéni kiemelkedés: a meghatározott és adott értékek vonzásában.

A helyzet valamit (árnyalatnyit) változott az elmúlt két-három évben, amennyiben az ifjúsági szervezet parancsnoki pozícióiban megjelentek olyan harmincon túli fiatalok, akiknek egyébként meg lenne a biztos megélhetésük, szakmájuk is. Ezt a réteget az a kényszerhelyzet sodorta vissza az egyszer általa már elhagyott ifjúsági szervezetbe, hogy tízéves munkavégzés után is még mindig fiatalnak minősül a beleszólásra s a döntésekben való részvételre. A beleszólás legkézenfekvőbb (sokszor egyetlen) lehetősége az ifjúsági vezetői szerep révén adódik. Hogy ez az új momentum hoz-e lényegi változásokat a közeljövőben, arról ma még korai lenne véleményt mondani.

Bárhogyan is alakul e mozgás iránya, mindenképpen lényeges kérdés az egész politikai rendszer alkalmazkodási, változási

képességének szemszögéből nézve, az, hogy mennyire biztosított a fiatal korosztályok tehetségesebb, alkalmasabb egyededeinek sikeres politikai pályafutása. Más e jelenség színtere attól függően, hogy hosszabb avagy rövidebb távon vetünk számot a kérdés súlyával. Néhány év perspektívájából nézve megnyugtathatónak tűnhet maga a létszámszerű pótlási lehetőség is: nevezetesen akad elég fiatal a statisztikai arányok romlásának megakadályozása végett is, ráadásul a "beépítés" is mentes lehet nagyobb konfliktusoktól.

Ha arra gondolunk, hogy az elkövetkező negyedszázad várható terhei milyen kihívások elé állítják a közeljövő magyar politikusgenerációját, akkor aligha lehet elegendő alkalmassági kritérium a jelenlegi (napi) szervezeti alkalmazkodás sikeres prezentációja.

E problémakör első látásra csak a politikai rendszer szemszögéből nézve látszik fontosnak, s úgy tűnhet, hogy a fiatalok nakegy kisebbségét érinti valójában. Ma a fiatalok négyötödének nem annyira a politikai részvétellel akadnak közvetlenül problémái, hanem az elemi jellegű pályá- és életkezdesi feladatokkal. Mégis, egész jövőjüket, termékeny évtizedeik lehetőségeit alapvetően befolyásoló jelentőségű kérdés az, hogy a generációs cserélődés során képes lesz-e a szóba jövő korosztály kitermelni, megtartani és támogatni olyan adottságú leendő vezetőket, amelyek a jövő konfliktusait megfelelően és felkészülten intézik majd. S ennyiben egyáltalán nem tekinthető e problematika az ifjúság egy szűkebb csoportja belügyének.

Merre tovább?

Összegezhető-e hosszabb távon azok a végletes magatartásmódok, amelyek a fiatal generációk politikai részvételi esélyeit egyelőre belülről feszítik szét? A megoldás részint ifjúságon

belüli, részint pedig a fiatalokon túli fejleményeken múlik.

"Meg kell értenie a társadalomnak, hogy ma a generációs probléma nehezebben oldható meg, mint korábban, mert egyidejűleg sokféle feszültség forrását jelenti" - állapította meg Gazsó Ferenc.

Az utóbbi évek ifjúságról szóló elemzéseinek visszatérő végkövetkeztetése, s egybehangzó tanulsága az, hogy új konszenzus kell az ifjúsággal.⁴⁵ Az igazi kérdések azonban annak kapcsán adódnak, hogy kik lesznek konkrétan e konszenzus partnerei, mi lesz e konszenzus tartalma és milyenek lesznek intézményi keretei?

Az egyetértésteremtés elengedhetetlen feltételének látszik egy gyökeresen új kommunikációs modell, melynek jegyében az egyes generációk egyáltalán képesek egymással érintkezni.⁴⁶ Az ifjúságon belül ennek még külön problémái is vannak, hiszen az egyes fiatal generációk egymás alapproblémái felől sem tájékozottak. A megváltoztatandó érintkezési formák egyik nélkülözhetetlen kritériumának tekinthetjük egy össztársadalmi hiánycikk, a tolerancia "bővítettebb előállítását". A kölcsönös vádaskodásokra épülő és az elosztás arányainak vitatására leszűkülő generációs érintkezések mentén aligha lesz lehetséges a nemzedéki konfliktusok feloldása. Nem mutat túlzottan nagy éleslátást az az "ifjúságpárti" politika, amely az elosztásnak a fiatalok javára történő megváltoztatásával kívánná elejét venni a további ellentéteknek. Ebben ugyanis implicite benne van az is, hogy más korosztályok fogyasztását kellene korlátozni (ha ez még egyáltalán lehetséges...). A toleranciai igények másik oldala nem kevésbé fontos, ami arra vonatkozna, hogy egy tisztább, átláthatóbb, a jövő esélyeit egyértelműben körvonalazó értékrend t alán kevesebb teret engedne a rossz toleranciának (Ancsel Éva kifejezését kölcsönvéve.) Értve ezen azt, hogy a viselhetetlen viszonyok iránti magán-

jellegű morgolódások nyilvános és intézményes keretek között megszerveződve egyértelműbben gyomlálhatnák ki a társadalom továbblépése szempontjából rendkívül egészségtelen örökségek eltűrését és újratermelődését. Ebből a szemszögből nézve megint csak kulcskérdés a politikai értékátadás-átvétel jelenlegi folyamata, ezen belül is az, hogy az újabb korosztályok milyen értékeket látnak pusztán deklarálva, és melyeket megerősítve, avagy a gyakorlatban megcáfolva és visszavonva.

Az igazi megoldás az lenne, ha nyilvánvalóvá válna az az elemi tény, hogy az új növekedési pályára való átállás leginkább és elsősorban a fiatalabb munkavállaló korosztályok érdekeivel és lehetőségeivel vág egybe. Természetesen e nyilvánvaló tény társadalmi realizálása olyan intézményrendszerbeli változtatások útján járna esélyekkel, amelyek a fiataloknak a politikai viszonyok közé való betagolódásakor nem a mai megoldásokat tartja egyedül üdvözítőnek - ennyi zökkenő után.

Elképzelhető persze az is, hogy az itt kifejtett elgondolások mind utópikusnak minősülnek. Ez esetben a jelenlegi trendek képzeletbeli meghosszabbítását vázolhatjuk fel. Ha tehát minden marad úgy, ahogyan eddig alakult, akkor a generációs konfliktusok szükségképpen éleződni fognak. S csillapíthatatlan étvágyú amőbaként fogja bekebelezni a nemzedéki látószög a társadalom egyéb típusú ellentmondásait is." Generációs gettókba" falazódó korosztályok hajtogathatják majd napestig vélt és valóságos sérelmeiket, vágyaikat - nem zavartatva magukat más korosztályok lehetséges aspirációitól. S így mindenki megváltásként várna majd egy új elrendeződést, abban a meggyőző ödésben, hogy csakis az ő nemzedékének szolgálnak majd igazságot. Teheti, hisz nem tudhat más igazságok indokolt létéről.

Jobb a tiszta beszéd.

Jegyzetek

¹Az utóbbi három év folyóirataiból utalhatunk azokra a fontos írásokra, amelyekre később is hivatkozunk még, egyúttal azt is illusztrálva, hogy milyen széles mezőben mozog a nemzedéki problematika:

- Pataki Ferenc: A nemzedékváltás és a szocialista fejlődés folytonossága. Társadalmi Szemle, 1982/10.
- Gázsó Ferenc beszélget Huszár Tiborral: "A generációs probléma" az ifjúságkutatás tükrében. Rádió - Szociológiai Figyelő, 1983, V. 19.
- Békés Zoltán: A társadalmi különbségek nemzedéki újratermelődése. Ifjúsági Szemle, 1981/4.
- Andics Jenő: Ifjúság, jövőkép, gazdaság. Világosság, 1985/3
- Ancsel Éva: Miért nehéz ma fiatalnak lenni? Beszélgetés Zeley Lászlóval. Ifjúsági Szemle, 1982/1.
- Knopp András-Radics Katalin: A fiatal értelmiség helyzetéről. Társadalmi Szemle, 1984/7-8.
- Csengey Dénes: "...és mi most itt vagyunk..." Magvető Könyvkiadó 1984.
- Feitl István: Történelmi szélárnyékban. Ifjúsági Szemle, 1984.
- Fritz Tamás: Őreg fiatalok a hetvenes években. Ifjúsági Szemle, 1984/3.
- Csordás Gábor: Hol vagyunk? Kritika, 1984/11.
- Szkárosi Endre: A jelen kiiktatása. Kritika, 1984/11.

²A bizonyító érvek és adatok döntő többsége kiolvasható A magyar ifjúság a nyolcvanas években című kötet írásaiból. Kossuth Könyvkiadó 1984.

³Illés Iván: Nemzedékek nyomában. Valóság, 1981/11.

Az írásból kiolvasható az összes lényeges adat. A tanulmány

51. oldalán részletes elemzés mutatja be, hogy az elmúlt 20 év során az ötven éven felüliek aránya a vezetők között kétszeresére-háromszorosára növekedett, s ez természetesen csak úgy érthető, hogy az érintett korosztály vezetésbe került tagjai tartósan őrzik ahelyüket.

(Ezen adatok és más vezetésszociológiai írások értelmezésével próbálkoztunk kollégámmal korábban: Boros László-Kéri László: A vezetői generációváltás lehetséges problémái Magyarországon című írásunkban. Kézirat, 1983. május. Társadalomtudományi Intézet.)

⁴ Az alaphangot kétségtelenül Csengey Dénes könyve adta meg, valamint a hozzá kapcsolódó, a munkát vitató és értelmező írások (Fritz Tamás, Feitl István, Csordás Gábor, Tütő László stb.) De megfigyelhető, hogy a hetvenes évek második felében lábra kapott magyar rockirodalom is e korosztály társadalmi térfoglalásának problémáit feszegette a zene ürügyén (Sebők János, Boris János, Kőbányai János írásai példázzák ezt).

⁵ Ezt az "aránytalanságot", ha mással nem, azzal mindenképpen lehet indokolni, hogy a generációs irodalom túlnyomó többsége könnyedén túlteszi magát a kérdés teoretikus dilemmáin. Az utóbbi évek írásai közül csupán Pataki Ferenc már idézett tanulmánya vetett számot az elméleti problémákkal: pedig az ide vonatkozó írások tömegében vetik fel az elméletileg is értelmezendő kérdéseket.

⁶ Karl Mannheim: A nemzedéki probléma. Ifjúságszociológia / Szerk.: Huszár Tibor és Sükösd Mihály/. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1969.

⁷ Tomka Miklós azt írja: "Minden réteg és csoport közül az ifjúság áll leginkább a társadalmi változások gyújtópontjában,

ő érzi leghamarabb a változási tendenciákat..." (Ifjúság és társadalom. Ifjúsági Szemle, 1983/3./ Ha végiggondoljuk, akkor nyilván ebbe beleérthető az is, hogy nemcsak a kedvező hanem a kedvezőtlen tendenciák érzékelésére is így lehet a megállapítás.

- ⁸R.G. Braungart: Historical Generations and Youth Movements. A Theoretical Perspective. In: Sociology of Youth. Mexico 1982. (A szociológiai világkongresszus ifjúsági szekciójának előadásai. Angolul megjelent Szófiában, 1982-ben) 1.köt. 153-167. oldal. Szerinte a négy történelmi generáció:
1. A fiatal Európa (1810-1865), a romantika és a forradalmak nemzedéke.
 2. A posztviktoriánus nemzedék (1880-1910), amelyik a formák kötöttsége ellen lázadt, és sokat kacérkodott a szocialista eszmékkal.
 3. A nagy válság nemzedéke - őreájuk szakadt a Versailles utáni világ minden nyomora, a szélsőséges radikalizálódás lett a sorsuk.
 4. Az 1960-as évek - a kontesztálók nemzedéke. Gyors felfutás, gyors megtörés, erős internacionális vonásokkal. Braungart megfigyeléseiből a legérdekesebb talán az, hogy a nemzedék-ké válás felhalmozó időszak egyértelműen annak a függvénye, hogy van-e valami, amiért tartósan kell küzdeni. S ez a másik oldalról azt is jelenti, hogy történetileg a destrukció önmagában nemigen teremt nemzedéket.
- ⁹Samuel Huntington: Generation, Cycles and Their Role in the American Development. In: R. Samuels /Szerk./ Political Development. Lexington Books, 1977.
- ¹⁰William Griffith: Generational Change and Political Leadership in Eastern Europe and the S.U. /Az előbb idézett kötetben, 125-135. oldal./

- ¹¹Pataki Ferenc: A nemzedékváltás és a szocialista fejlődés folyamatossága. Társadalmi Szemle, 1982/10. /Ernst Fischer ugyanezt a problémát a "tipikus kisebbség" fogalmával írja le./
- ¹²Jorge Dominguez: The Politics of Age. In: Political generations...
- ¹³Főleg a hazai problematika megértésénél tanulságos írások: Feitl István: Történelmi szélárnyékban. Ifjúsági Szemle, 1984/3, Fritz Tamás: Öreg fiatalok a hetvenes években. Ifjúsági Szemle, 1984/3., valamint Csengey Dénes esszéje az "...és mi most itt vagyunk...", Ezek az írások elég jól mutatják, hogy a hetvenes években fiatallá válók számára mekkora teherterhelés és dezorientációs forrás volt a hatvanas évek fiataljainak nemzedéki mítoszrendszere. Annál az egyszerű oknál fogva, hogy elmaradt a kommunikáció, s így csak nehezen derülhetett ki, hogy az utólagos mitizálás más fényben tüntette fel a lehetséges magatartásokat, mint ahogyan azok a maguk idején és helyén működtek.
- ¹⁴Stanley Shernock: Politics and Opportunity in the Post-Revolutionary Generation /The Cases of Nazi Germany, Stalinist USSR and Maoist China/. Journal of Political and Military Sociology, 1984/1. 137-159. old.
- ¹⁵Hasonló következtetésekre jutott tavaly Szkárosi Endre a Kritika folyóirat nemzedéki vitájában.
- ¹⁶Wladislaw Adamski: The Young Generation as an Agent of Social Change. In: Sociology of Youth. Mexico 1982. Id. mű, 2. köt. 125-140. old.
- ¹⁷E problémáknak egyre színvonalasabb hazai irodalma van már. Nemrégiben két olyan könyv is megjelent, amely hasznos

eligazító e változások természetét illetően:

Papp Zsolt: Konszenzus és kihívás. Kossuth Könyvkiadó 1985.,

Szabó Máté: Zöldek, alternatívok, környezetvédők. Gondolat Könyvkiadó 1985. (Irodalomjegyzéke felsorolja a külföldi irodalom mellett az egy-két tucat használható magyar írást is.)

Papp Zsolt kétrészes írása a Kritika 1985/4. és 5. számában pedig évtizedes perspektívában helyezi el a fejleményeket.

A nemzetközi irodalomból megemlítendő mindenképpen Ronald Inglehart, aki az értékváltás-elmélet központi figurája. Két utóbbi írása (melynek bibliográfiájában megtalálhatóak a többi, fontosabb irodalmak lelőhelyei is): Post-Materialism in an Environment of Insecurity. APSR, 1981/4., Traditionelle politische Trennungslinien und die Entwicklung der neuen Politik in westlichen Gesellschaften. PVS, 1983/Jun.

¹⁸ Szkárosi idézett írása is ezt az egyszerű utat választotta: szerinte a nemzedéki kérdést kívülről "globalizálják". (Bár a részeselemzéseiből kiderül, hogy ő sem ilyen egyszerűen gondolja.) De a "Fasírt"-gyűjteményben is lépten-nyomon előbukkan ez a vélemény, például: Gyertyán, 168. old.: Tamás, 178. old.

¹⁹ Ancsel Éva beszélget Zeley László: "Miért nehéz ma fiatalnak lenni?" (Rádió - Eszmék faggatása, 1982. febr. 1.)

²⁰ Részletes elemzés erre nézve: Törésvonalak mentén /Munkacsoport/. Ifjúsági Szemle. 1984/3. sz. /különösen Az értékrend generációs különbségei című részben/

²¹ A már említett "Fasírt"-kötetről van szó (Magvető Könyvkiadó 1982). Több mint negyedszáz írás elemzi-vitatja kívülről-belülről egy körülhatárolható generáció helyzetét és konfliktusait.

²² Knopp András és Radics Katalin részletesen elemzik annak okait, hogy miért öltöttek markáns arculatot a humán értelmi-

ség esetében a generációs feszültségek. (A fiatal értelmiség helyzetéről. Társadalmi Szemle, 1984/7-8. sz. 63.old.)

²³ Ennek okairól, illetve a jelenséget alakító politikai szocializációs folyamatokról e sorok írója több írásban értekezett már, ez ért ezúttal erről nem szólunk. (Lásd Kéri László: Ifjuság és politikai szocializáció. Társadalmi Szemle, 1984/1. és Politikai szocializációs folyamatok az ifjuság körében. Társadalomtudományi Közlemények, 1984/4.) Boros László-Kéri László: Az ifjuság politikai szocializációja. A magyar ifjuság a nyolcvanas években. Kossuth Könyvkiadó 1984.

²⁴ Karl Mannheim: A nemzedéki probléma. 62. old.

²⁵ E probléma olyan vonatkozású részleteit, melyek a nyolcvanas évek magyar ifjúságára nézve is meghatározó módon hatnak, nemrégiben Andics Jenő nagyon plasztikusan elemezte Jövőkép, ifjuság, gazdaság című írásában. (Világosság, 1985/3.)

²⁶ Csengey Débes: Id. mű, 107., 197., 202. old.

²⁷ Írása a Kriegenkinder, Konsumkinder, Kriesenkinder című kötetben jelent meg /Beltz Verlag 1983/. A tanulmány magyar nyelvű rövidített változatát közölte az Ifjúsági Szemle 1984/2. száma Erdős Endre fordításában.

²⁸ E korosztály különútjainak szocializációs tanulságait megpróbáltam egy bővebb tanulmányban összefoglalni. Ez írás az Ifjúsági Szemle 1985/3. számában jelent meg Ajtónk előtt a láncra vert idő címmel.

²⁹ Pozsgai Imre válaszai az Ifjúsági Szemle kérdéseire, 1982/1.

³⁰ A fontosabb munkák e téren:

- A magyar ifjuság a nyolcvanas években. Kossuth Könyvkiadó

1984. Különösen Huszár István, Gázsó Ferenc, Rédei-Salamin-Újvári és Andics-Gázsó-Harcza írásai adnak részletes információkat.

- Két KSH-kiadvány: Lakáshelyzet 1980. (1984.)

Az ifjúság életkörülményei. (1984.)

- A Társadalmi Szemle 1984/7-8. számában közölt tanulmányok a főbb fiatal rétegek helyzetéről.

³¹ Gondolunk e helyütt elsősorban Schmidt Péter, Kulcsár Kálmán, Bihari Mihály, Szoboszlai György, Pokol Béla és Forgács Imre e tárgykörben megjelent - utóbbi évekbeli - írásaira.

³² Fritz Tamás: Öreg fiatalok a hetvenes években. Hasonlóképpen számol be e folyamatokról Feitl István - már idézett - írása is.

³³ A már idézett rádióműsorban (1983. V. 19., Szociológiai Figyelő)

³⁴ Ilyen típusu konfliktusok sokaságáról számoltak be egy beszélgetés résztvevői Az új gazdasági mechanizmus nemzedéke című írásban. /Szerk.: Domány András/ Ifjúsági Szemle, 1983/3.

³⁵ Feitl István: Történelmi szélárnyékban.

³⁶ Varga Csaba: A konszolidáció nemz edéke In: "Fasirt", 67. old.

³⁷ Csordás Gábor: Id. mű.

³⁸ Györffy Miklós: "Mert mi csak gyeptéglák vagyunk..." Vallóság, 1972/5.

³⁹ Az idézeteket Csengey Dénes közli könyvében a 196-197. oldallapon. Egyébként a már hivatkozott Fritz-tanulmány /1984/ eléggé részletesen kimutatja a hatvanas évek ifjúsága kudarcainak hatásait a hetvenes évek fiataljainak orientációjában.

- ⁴⁰ Palotai János: "Ezek a fiatalok?" (Ifjúsági Szemle, 1982/1.)
- ⁴¹ Törésvonalak mentén - Munkacsoport (Barabás János vezetésével). Ifjúsági Szemle, 1984/3.
- ⁴² Az idézett rádióbeszélgetésben hangzott el.
- ⁴³ Kulcsár Kálmán: A mai magyar társadalom. Kossuth Könyvkiadó 1980. 198. és 250. old., 102. sz. lábjegyzet.
- ⁴⁴ Pozsgay Imre válaszai az Ifjúsági Szemle kérdéseire 1982/1.
- ⁴⁵ Részletesen szól erről Pataki Ferenc, Gázsó Ferenc, Pozsgay Imre, Barabás János és még mások. S abban is valamennyi szerző egyetért, hogy a valóságos konszenzus csak úgy lehetséges ha ebben a fiatalokat partnernek tekintik, s nemcsak a végrehajtás pozíciójában.
- ⁴⁶ Andics Jenő (1985) idézett tanulmányában központi gondolat a generációk közötti kommunikáció fontossága.

(Megjelent a TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK 1985. 4. számában)

Stumpf István

Az ifjúság társadalmi - politikai képviselete

Egyre több nemzedék nő fel Magyarországon úgy, hogy konszolidált társadalmi viszonyok veszik körül. A konszolidált társadalmi viszonyok általános képlete mögött azonban nagyon sokszínű ellentmondásrendszer húzódik meg. Az ellentmondások már nem az alapkérdés - a társadalmi berendezés szocialista vagy kapitalista módja - körül feszülnek, hanem szocialista viszonyaink talaján keletkeznek, fejlődésünk szükségszerű velejárói. A problémákra legérzékenyebben a fiatalok reagálnak. Az ifju nemzedékek úgy nőttek fel, úgy szocializálódtak, hogy a különböző intézmények konfliktusmentes társadalomképet sugároztak feléjük. A vélemény- és érdekkülönbségek hosszú időn keresztül nem az élet, a társadalmi fejlődés szükségszerű velejáróiként jelentek meg, hanem negatív kategóriaként rögzültek. A reális folyamatok kihívásait csak megkésve, és felemás formában követték intézményi változások. Az érdek- és nézetkülönbségek intézményes kifejeződésének esetleges módja - illetve az érdekegyeztetési folyamatok szűk nyilvánossága - a mint tágabbra nyíló alternatívák közötti választás hiánya elsősorban a fiatalok körében növelte a bizalmatlanságot a szervezetekben történő politizálással és különösen az ifjúság egyetlen politikai tömegszervezetével, a KISZ-szel szemben.

Írásomban arra teszek kísérletet, hogy csoportosítsam a KISZ politikai intézményrendszerünkben elfoglalt helyét meghatározó és a szervezettel kapcsolatos beállítódásokat befolyásoló legfontosabb tényezőket. Elemzem az ifjúsági szervezet érdeképviseleti felfogásának vázlatát.

A mai magyar szociológiai-politikaelméleti szakirodalomban nagyon kevés az olyan munka, amely politikai rendszerünk átfogó leírására tesz kísérletet. Olyan írás pedig, amely a pártnak a politikai rendszerben betöltött szerepét vizsgálná, /konkrét kutatásokra támaszkodva/ néhány belső anyagtól eltekintve nem akad.^{12/} Ahhoz, hogy a párthoz szervezetenként is szorosan kötődő ifjúsági szervezetről / az ideológiai általánosságokon és elvárásokon túl/ elméleti igényű következtetéseket is meg tudjunk fogalmazni, feltétlenül szükséges lenne a politikai rendszerrel és a párttal kapcsolatos tudományos ismeretekre. Az empirikus kutatások hiánya és az elméleti összefüggések csupán halványan kidolgozott körvonala írásomban is érzékelhető.

A politikai rendszer általános jellemzőinek hatása az ifjúsági szervezetre

Elemzésem kiindulópontjával a szocialista társadalom politikai rendszerének általános sajátosságai szolgálnak. Az általános jellemzők közül azokat emelem ki, amelyek meghatározzák /illetve a KISZ létrejöttekor meghatározták/ az ifjúsági szervezet helyét, szerepét a hatalmi viszonyokban.

A szocialista társadalmak politikai rendszere pártcentrikus politikai rendszer - nem jogi, hanem szociológiai értelemben. Kelet-Európában az egypártrendszer kialakulását számos tényező befolyásolta. Részletes elemzés igénye nélkül a legfontosabb történelmi-nemzetközi okok a következők voltak:

- a./ A régió fejlődési megkésetttségét felgyorsítani akaró, modernizációs kényszerből eredő centralizációs törekvések.^{13/}
- b./ A régi államapparátus teljes felbomlása, a társadalmi struktúra hihetetlen gyors átrendeződése.

Az erőteljes mobilitás révén a fontos kormányzati pozíciókba az új nemzedék tagjai kerültek, akik viszont nem rendelkeztek a régi állami funkcionáriusok szakképzettségi és műveltségi monopóliumává./4/

- c./ A szocializmusba való átmenet éles politikai harcok útján valósult meg, amelyben végül is a kommunista párt számára pusztán elemmé degradálódott a politikai koalíció stratégiai szükségessége.
- d./ Meghatározó jelentősége volt a Szovjetúnió katonai jelenlétének és az egyetlen tapasztalati modell, a szovjet fejlődés mintaadó szerepének. A szovjet társadalom építésének 1945 előtti gyakorlatából törvényszerűnek vélték a munkáspárt vezető szerepét, amely alatt a kommunista párt monopolisztikus hatalomgyakorlását értették.

Az említett folyamatok a kelet-európai szocialista országokban eltérő sebességgel zajlottak le. A politikai küzdelmek eredményeként azonban minden országban egy olyan hatalmi szervezet stabilizálódott, amelynek centrumában a kommunista párt állt. A hatalomgyakorlás monopolisztikus jellege következtében - melynek kifejlődését elősegítette a pártnak az illegalitás időszakában kialakult szervezési-irányítási és működési formája is - a korábbi szövetségesek kiszorultak a politikai döntéshozatal központjából. A hárompólusú politikai intézményrendszerben - párt, állami, társadalmi szervezetek - az állami szervezetrendszer elvesztette központi szerepét, elsődlegesen a pártpolitikai döntések végrehajtását látta el. Mindemellett a párt és állami szervek egymáshoz való viszonyában megfigyelhető volt egyfajta párhuzamoság, amely különösen felső szinten a két szféra összefonódásában jelentkezett.

/ A jelenlegi helyzetben ez azt eredményezi, hogy a párt beépült a közhatalmat gyakorló államszervezetbe. A párt Központi Bizottsága sajátos képviseleti szerv szerepét tölti be, a központi apparátus ebben a formában mintegy a minisztériumi szervezet elvi-politikai osztályaként funkcionál.

A kommunista pártokra megszületésüktől fogva jellemző volt a rendkívül erős centralizáció. A centralizmus a párt szervezeti felépítését /demokratikus centralizmus/ és működését egyaránt jellemezte. Az ilyen jellegű felépítés és működés szinte kizárólag a felülről lefelé irányuló hatalmi mozgásoknak engedett teret. /6/

A politikai mechanizmus legsúlytalanabb elemei a párton kívüli egyéb társadalmi-politikai szervezetek voltak. Nem játszottak tényleges szerepet a hatalomgyakorlásában, a hatalmi szféra perifériájára kerültek, funkciójuk a transzmisszióra redukálódott. A politikai szervezeteknek az előbbieken röviden bemutatott funkciómegosztására a szocialista fejlődés korai szakaszában kialakult és stabilizálódott.

Az elmúlt évtizedekben a magyar politikai rendszer működésében új jelenségek tapasztalhatók. Kialakult és megszilárdult egyfajta "centrumpolitikai" egyensúly. E domináns politikai irányvonalnak az a legfontosabb jellemzője, hogy a konfliktusok feloldásában jelentős szerepe van a konszenzuális politikai eszközöknek, de ez szervezetenként rendkívül nehezen ragadható meg. A politikai mechanizmusnak erre a konszenzusos működésére épült az 1960-as évek végén elindult reformpolitikai kísérlet. A reform elsősorban a gazdaságra koncentrált, érintetlenül hagyva a politikai intézményrendszer szerkezetét. A hatalomgyakorlás uralmi racionalitásai közül nagyobb hangsúlyt kapott a technokrácia és

és a bürokrácia, kevesebb látható eredménye volt a másik két uralmi faktor, a demokrácia és a logokrácia működésének. A politikai mechanizmuson belül különböző törekvések jelentek meg a szervezetrendszer tagoltabbá tételére. Az állami képviseleti rendszer erősítését célozta a választójog reformja. A társadalmi érdekképviseleti szervek működésében kettős tendencia érvényesült. A hagyományosan nagy tömegszervezetek /szakszervezet, KISZ/ komoly erőfeszítéseket tettek szervezetük politikai súlyának növelésére, a kiürülési folyamat megállítására. Egy másik folyamat eredményeképpen markánsabb arculatot alakított ki néhány, az érdek integrálásra és kifejezésre alkalmas társadalmi szerv /HNF, Kereskedelmi Kamara, METESZ, TOT/. Az elmozdulás a monopolisztikus hatalomgyakorlás pozíciójából a hegemon hatalomgyakorlás felé, ha lassan is, de megindult. A szocialista társadalom politikai rendszerének korábban kialakult általános jellemzői azonban - a látens és többnyire formálisan nem intézményesült folyamatok ellenére - továbbra is meghatározó jelentőségűek. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megalakulásában és funkcióváltásában meghatározó szerepe volt a politikai rendszerben lezajlott folyamatoknak. 1948-ra az ifjúsági mozgalomban is megjelentek a centralizációs politikai elképzelések. Az ifjúság különböző rétegeinek egységsszervezeteit /SZIT, EPOSZ, MEFESZ, Ut-törő mozgalom stb./ a kommunista fiatalok vezetésével működő Magyar Ifjúság Népi Szövetsége irányította. A MDP azonban teljes szervezeti egységet sürgetett. Olyan ifjúsági szövetség létrehozása mellett döntött, amely a párt programja és ideológiája alapján végzi tevékenységét. 1950 júniusában a rétegszervezetek összeolvasztásával megalakult a Dolgozó Ifjúsági Szövetség. A DISZ munkájában létrejötteinek pillanatától kiütköztek az MDP szervezeti életének és bürokratikus munkastilusának másolásából eredő hibák.

A szervezet hitelét veszítette, a fiatalok legtöbbször a szervezeten kívül kereste és találta meg a szabadidő értelmes eltöltésének lehetőségét. Az elszürkült, egycsatornás, tényleges politikai közvetítésre alkalmatlan ifjúsági mozgalom nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a felhalmozódott feszültségek a fiatalság nagy részét 1956-ban radikális politikai cselekvésre készítették. Az októberi események megszüntették az ifjúsági mozgalom egységét, ismét több ifjúsági szervezet alakult, azonban ezek sem voltak hosszú életűek. 1957 elején még négy ugynevezett rétegszervezet működött: a MEFESZ, a MATISZ, az EPOSZ és a Diákszövetség. /7/ A rétegszervezetek fennmaradásáról szenvedélyes viták folytak a fiatalok körében.

A vitát a párt 1957 március 17-i határozata zárta le, amely kimondta, hogy az "ifjúsági szervezetek eredményei ellenére nem tartja kielégítőnek az ifjúsági mozgalom jelenlegi állapotát. Ezért szükségesnek tartja - a magyar ifjúság szocialista egységének megteremtése, a magyar ifjúság kommunista nevelésének elősegítése és a párt utánpótlásának biztosítása érdekében - a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség létrehozását". /8/

Röviddel a határozatot követően a rétegszervezetek beszüntették tevékenységüket. /9/

A tagolt ifjúsági szervezetrendszer helyébe 1957-ben egységes kommunista ifjúsági szervezet lépett.

Az ifjúsági szervezetben a párthoz hasonlóan erős szervezeti /hatásköri/ centralizáció érvényesült. A monopolisztikus hatalmi pozíció és a centralizált irányítási mód egymást erősítő hatásán túl ebben szerepet játszott az 1956-os eseményekben ideológiailag megbizhatatlannak mutató ifjúság feletti erős politikai kontroll igénye is.

Az egységes szervezet hosszú ideig az ifjúság tagoltságát kifejező belső rétegeképviselő nélkül funkcionált.

Ennek egyik lényeges okát a rétegszervezetek - különösen az egyetemisták és főiskolások szervezetének - politikai kompromittálódásában kell keresni. ¹¹⁰/AKISZ az ifjúság egyetlen politikai szervezeteként kénytelen volt viselni az ifjúsággal kapcsolatos konfliktusokból fakadó politikai felelősséget. A felelősség viselésének feltételeit - tényleges lehetőség az ifjúságra vonatkozó döntések érdekérvényesítési eséllyel való részvételre - azonban em biztosították. A KISZ monopolhelyzetéből eredően egyre több feladatot kapott, illetve szívott fel, amelyek a szervezet diszfunkcionális működését eredményezték:

- a./ Csökkent, illetve lén yegében elsovadt a KISZ mozgalmi jellege.
- b./ Többszörösére duzzadt a szervezet állandó apparátusa, megnövelve a bürokratikus önérdek, a választott testületek /a tagság/ és az apparátus közötti konfliktus veszélyét. ¹¹¹
- c./ Objektív kényszerré tette a feladatok vállalását, mert megoldásukkal lehetett a szervezet jó működését igazolni /társadalmi munkaakciók, látványos rendezvények/, a periférikus hatalmi helyzetet /legalább a vezetők mobilitása révén/ megváltoztatni.
- d./ Többfunkcióssá vált a szervezet, egyesítve magában a párt a HNF és a szakszervezet feladatait. ¹¹²
- e./ A szervezet működésében paradox módon egyszerre érvényesült az alulszabályozás és a tulszabályozás, a KISZ "mindenes" szerepe növelte a feladatok végrehajtásának nehézségeit, ami állandó konfliktusforrássá vált a KISZ és az irányító párt-szervek között.
- f./ Sajátos "kettős kötés" alakult ki /objektív feladatvállalási kényszer - felülről jövő kritika /, amely tovább csökkentet-

te a hatalmi pozícióba jutás esélyét és növelte az irányítók távolságát a tagságtól.

A politikai rendszer meghatározó szerepén kívül a másik lényeges befolyásoló tényező a KISZ megalakulásának társadalmi-politikai környezete. Az 1956-os eseményeket követő időszakban az újjászerveződött párt elsődlegesen a politika konszolidáció segítése céljából hívta életre az ifjúsági szervezetet. A pártnak ahhoz, hogy politikai hatalmát az ifjúság körében megszilárdítsa, egy olyan szervezetre volt szüksége, amelynek tagjai készek akár fegyveres harcra is támogatják a párt politikáját és kiállnak a szocializmus ügye mellett. 1956 végére a pártszervezetek körül megalakultak az ifjúsági aktívák, amelyek megkezdték a Kommunista Ifjúsági Szövetség megszervezését. Főként elkötelezett ifjúkommunisták kerültek be az alapsejtekbe.¹³ Az élcsapat jellegű szervezet legfontosabb funkciója lett, hogy felgyorsítsa az ifjúság körében a konszolidáció folyamatát és kitöltse a politikai krízist követő ideológiai és értékvákuumot. Szervezeti felépítésben, működési elvében /erős centralizáció, demokratikus centralizmus/ igazodott a párt strukturájához és működéséhez. Feladatait a párt határozta meg, ennyiben "eszközjellegű" szervezet volt a párt politikai céljainak elérése érdekében. A szervezet eszközjellegét formálisan az mutatta, hogy a KISZ lett az egyetlen olyan társadalmi szervezet, amelyet a párt deklaráltan közvetlen módszerekkel irányított, illetve irányít.

Az 1956-os társadalmi-politikai válság után mély politikai apátia, csalódottság és kiábrándultság jellemezte a fiatalok többségét. A tragikus eseményeken kívül a bizalmatlansághoz hozzájárult a plurális ifjúsági szervezetrendszer megszüntetése. A KISZ csak úgy terjeszthette ki tömegbefolyását - a párt megítélése szerint -, ha nem válik élcsapat

jellegű szervezetté.

A tömegszervezetté válás állami garanciáit és feltételeit a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957 novemberi határozata teremtette meg. " A Kormány a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséget az egész magyar fiatalság képviselőjének tekinti és ezért felhívja a minisztereket, a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt országos hatáskörű szervek vezetőit, a tanácsok végrehajtó bizottságait, a vállalatok intézmények és egyéb állami szervek vezetőit, valamint felkéri a szakszervezeteket és szövetkezeteket, hogy a döntésük alá tartozó és az ifjúságot érintő minden ügyet a KISZ szervezetekkel tárgyaljanak meg." /14/

A KISZ tehát felhatalmazást kapott az egész ifjúság képviselésére. Az érdekképviselési elem bevitele a feladatok közé ebben a periódusban valójában taktikai jellegű célt szolgált, feltételezve, hogy egy kiterjedtebb célrendszerrel jobban meg lehet nyerni az ifjúságot. Az érdekvédelem beemelése nem a fiatalok körében megfogalmazott igény elismerését jelentette, hanem a szervezetet létrehozó párt tűzött ki újabb feladatot.

A KISZ érdekképviselési és politikaalakító szerepének előtérbe kerülése

Az 1956-ot követő viszonylag gyors társadalmi-politikai konszolidáció következtében az ifjúsági szervezet funkciója átalakult. A politikai rendszer stabilizálódása lehetővé tette, hogy a KISZ szélesebb alapra helyezze tevékenységét, előtérbe állítsa tömegszervezeti jellegét. Az ifjúsági szervezet fő céljaként fogalmazódott meg, hogy a fiatalok nagy tömegét vonja be a szocializmus kollektív építésének gyakorlatába /látványos tömegakciók, társadalmi munkák, védnökségvállalások korszaka./

Az 1960-as évek elején - mint már említettem - a KISZ a mobilizációs és a direkt politikai szocializációs feladatokra helyezte a hangsúlyt. Az érdekvédelmi tevékenység jelen volt ugyan a szervezet feladatai között, de valójában a részérdekek, a társadalom tagoltságából eredő nézet- és véleménykülönbségek elismerésének még nem voltak meg a politikai feltételei.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését megelőző társadalmi-gazdasági-kulturális vitákban vált központi kérdéssé az érdekek differenciáltabb kezelése. A gazdasági reform bevezetése után kapott markánsabb arculatot a KISZ érdekképviselői tevékenysége. Az egyetemeken és főiskolákon bevezették a hallgatói-képviselői rendszert. Kiterjesztette ezt a folyamatot az MSZMP KB 1970-es ifjúságpolitikai határozata. 1971-ben pedig az Országgyűlés törvényben rögzítette az ifjúsággal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket.¹⁵ A keretjellegű törvényi szabályozás nem az ifjúság érdekképviselőinek intézményesülését, jogi garanciákkal történő körülbástyázását jelentette, inkább politikai deklarációként funkcionált.

Az érdekképviselő látványos belépését és fő feladattá állítását az értelmezések többsége a társadalomban elindult reformfolyamat kiteljesedéséhez kapcsolta. Ugyanígy az 1972-től kezdődő visszavonulását is a reform megtorpanásához kötik. Az autentikusabb érdekképviselő felvállalása politikai szerepváltozást igényelt.

E szerepváltozás az ifjúság valóságos tevékenységéből és tagoltságából eredő konfliktusok tudatosabb felvállalását követelte volna meg. Ezzel szemben - mint ahogy a gazdasági reform is lényegében érintetlenül hagyta a gazdasági-politikai intézményrendszert - a KISZ érdekképviselői funkciójának előtérbe kerülése sem eredményezte az ifjúsági szövetség strukturális átalakulását.

Az ifjúságot érintő párt és állami intézkedésekre a KISZ az 1974-es áprilisi határozatában válaszolt. A "jogosultságok" fejében a KISZ a fiatalok magas munkateljesítményét és erkölcsi megfele-

lését ígérte. A határozat máig ható, érvényes, megszilárdította a párt és a KISZ közötti paternalista viszonyt. A KISZ a kapott mozgástérben a status quot nem érintő pozíciók megszerzéséért harcolt, kritikája szinte kizárólag morális jellegűvé vált.

Az áprilisi határozat fontos mérföldkő az ifjúsági szervezet történetében. Lezárta a kísérletezgetések időszakát, feladta az érdekképviselői tevékenység középpontba állításának stratégiáját. Az ifjúság pedagógiai-erkölcsi megközelítésével, nevelésközpontu szemléletmódjával a személyiségre, nem pedig az egyes érdekcsoportokra helyezte a hangsúlyt. Az érdekkonfliktusok megharcolására való felkészítés a politikai meggyőzés és mozgósítás helyett a nevelést tűzte ki célul, kitalált feladatok elvégzésének évenkénti értékelésével. Az ideológiai tételek elsajátítását pedig politikai felvilágosítással /"politikai képzés"/ kívánta elérni.

A belső tagoltság szervezeti kifejezése lekerült a napirendről, a KISZ-en belül a "bürokratikus centralizmus" jegyei váltak meghatározóvá. A kötelező egyéni vállalások rendszere méginkább formálissá tette a szervezeti életet, nagy szerepet játszott az ifjúsági szervezettel szembeni távolságtartó magatartás kialakulásában, új formák keresésében. A KISZ ezekre a folyamatokra úgy reagált, hogy a rajta kívül szerveződő csoportokat bekebelezte, autonómiájukat megszüntette. Tevékenységi körüket fokozatosan beépítette a KISZ feladatai közé, így a létalapjuktól megfosztott és politikailag nem kívánatos ugynevezett "tevékenységi körök" elsorvadtak.

Az 1970-es évek vége felé mind világosabban érzékelhetővé váltak a KISZ irányítási, érték- és strukturális válságának tünetei. Az elmúlt évtizedekben tapasztalt viszonylag jelentős életszínvonal-emelkedés, a KISZ-en kívüli társadalmi-politikai élet pozitív fejleményei megszüntették az ifjúsági szervezet monopol-

helyzetét a fiatalok szükségleteit érintő anyagi és egyéb lehetőségek hozzáférhetőségének biztosításában. A formalitások uralkodóvá válása a szervezettől való elidegenülést eredményezett, a KISZ a fiatalok többsége számára már nem jelentett azonosulási élményt. Felgyorsult a szervezet kiürülése, a struktúra alappillérei meginogtak, mivel az alapszervezetek egyre kisebb mértékben töltötték integrációs funkciójukat. A KISZ tagság általi elfogadottsága /legitimációja/ erősen csökkent, így különösen fontosá vált a párt általi legitimáció szerepe, valamint a szervezet vázát alkotó apparátus és tisztségviselők munkája. A KISZ tevékenységének tartalmát és formáját döntő mértékben a szervezetben hivatalosan dolgozók határozták meg, a tagság véleményének kontrolláló szerepének jelentősége csökkent. A felülről megfogalmazott, átpolitizált igények gyakran távol álltak az ifjúság valószínű elvárásaitól. A KISZ apparátusának /vezetőinek/ tevékenysége ugyan a tagságra irányult, de bizonyos feladatokba be sem vonhatta a tagokat /taktikázás, nem formalizált érdekkijárási/ más esetekben pedig tárgynak tekintette őket /politikai képzés/. A KISZ feladatkomplexusának folyamatos növekedése - és ezekben a felülről jövő igények tulsúlyba kerülése - az apparátus problémamegoldó képességének minősítését tolta a tényleges mozgalmi tevékenység értékelésének helyébe. A szervezet önmozgatóból fakadó gondok mozgalmi problémává transzformálódtak /állandó vita a KISZ bürokratizmusáról/ /16/

Az említett problémák a tagság számára érdektelenek voltak, megerősítették azt az előítéletet, hogy az ifjúsági mozgalom egyre inkább a KISZ vezetőinek belügye lett. Mindezek után megfogalmazható a kérdés: milyen mechanizmusok tartják fenn szinte változatlan formájában a KISZ-t?

Ha az ifjúság nem érzi magáénak a szervezetet és ezért kivonul belőle, milyen okok magyarázzák a szervezet fennmaradását?

A párt számára több szempontból nélkülözhetetlen a jelenlegi KISZ. Megítélésem szerint ma a párt elsősorban azt várja el a KISZ-től, hogy megfelelő politikusi utánpótlásbázist biztosítson a párt és az állami apparátusok számára. Nyújtson a KISZ olyan "gyarkolóterepet, ahol a politikai egyeztetési mechanizmus belső sajátosságai, szervezeti és személyi jellemzői megismerhetők és elsajátíthatók. A KISZ tehát elsődlegesen politikusi előszelekciót és rekrutációt végezzen. Az ifjúság szervezése, nevelési érdekeinek védelme ebből a szempontból másodlagos jelentőségű. Nélkülözhetetlen az ifjúsági szervezet azért is, mert védernyőül szolgál az ifjúság felől jövő, a pártot, illetve a politikai mechanizmust érintő kritikák ellen.¹⁷⁷ A KISZ az ifjúság problémáinak megoldásához nem rendelkezik megfelelő eszközökkel, de "villámhárítóként" arra alkalmas, hogy visszaverje, levezesse, megszűrje azokat a támadásokat, amelyek a KISZ hiányában a pártot mint a hatalomgyakorlás centrumát érnék.

A KISZ tagság bizalmának visszanyerésére, a szervezet szétesésének megállítására az érdekképviselői szerep újbóli felélesztésével tett kísérletet.¹⁷⁸ Előtérbe állította a jogi garanciák igényét. Megszületett a jogositványok rendszere, amely lehetőséget adott a KISZ képviselőinek az ifjúságot érintő egyes kérdések eldöntésében való formális részvételre /véleményezési, javaslattételi, döntési, egyetértési jogosultságok rendszere/. A jogositványrendszer azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel a KISZ bizalmi válsága annyira elmélyült, hogy a szervezetnek nem volt ereje az elnyert /megkapott és nem kiharcolt/ jogositványok hatékony működtetésére.

Igy a jogszabályok adta lehetőség, kihívásként, elsősorban a tisztségviselők és az apparátus felé fogalmazódott meg.

Ez indította el a KISZ apparátusának erőteljes racionalizálódását, illetve szakszerűsödését.

Látványos változás főként a KISZ KB és az elsőszámu megyei vezetők körében következett be. Egyre nagyobb számban kerültek felsőfoku diplomával rendelkező szakemberek a KISZ apparátusba.

A vezetőkiválasztásban korábban elég nagy hatékonysággal működő statisztikai és elkötelezettségi szemlélet kezdte kiszorítani a "diplomásokat a vezetésbe" elv. A kiválasztásban bekövetkezett szemléletváltás nem ment feszültségek nélkül. A diplomások túlsulya kritikát váltott ki a többi rétegből, sérelmeztek a helyek elfoglalását. /19/

A társadalom különböző szféráiban a generációk egymásra torlódása következtében - az alacsony társadalmi presztizs ellenére - a fiatal diplomások nagy része számára a KISZ-vezetővé válás reális mobilitási utként kínálkozott. A KISZ vezetőinek ahhoz, hogy ki tudjanak lépni az állami és párt paternalizmusából egy önállóbb - a KISZ X. kongresszusán elfogadott - politikai alakító szerep felé, nagy kompetenciát kellett felmutatniuk az ifjúságot /illetve egyes rétegeit/ érintő ügyekben. Az elmúlt néhány évben a szakszerűsödés területén /profi politikai tevékenység/ lényeges előrehaladás mutatkozott, de ez nem a KISZ mint szervezet szerepét változtatta meg, hanem a KISZ-apparátus egyes képviselőinek személyi presztizsét növelte az állami és pártszervek előtt. Az alapszervezetek kiüresedése tovább folytatódott, /20/ ami /különösen néhány egyetemen/ a formális szervezeti mutatók látványos csökkenésében nyilvánult meg. Az MSZMP KB. 1984. október 9-i állásfoglalása az ifjúságpolitikai kérdésekben /21/ nem fogalmazott meg alapvető változtatási igényt az 1970-es határozathoz képest. A KISZ funkciójának és strukturájának átalakítását célzó reformelképzelések nem kaptak politikai támogatást.

A KISZ funkcionális zavarai

A politikai rendszer általános jellemzőinek és a szervezet létrehozása politikai körülményeinek meghatározó szerepe van a KISZ jelenlegi működésének problémáiban és a változtatás lehetőségeiben. A KISZ alapvetően még most is magán viseli a létrejöttekor felvett legfontosabb tulajdonságokat. Ezek a jellemzők az akkori fő cél eléréséhez elengedhetetlenek voltak, de az utóbbi két és fél évtizedben végbement társadalmi-politikai változások olyan kihívást jelentettek az ifjúsági szervezet számára, amelynek a megváltozott körülmények között egyre nehezebben tud megfelelni. A felhalmozódott feszültségek súlyosak, feltétlenül indokolttá teszik az ifjúsági szervezet szerepének, helyének, feladatainak újragondolását.

A kialakult feszültségek elsősorban a szervezet működésének és pártirányításának elvi és gyakorlati szintjei közötti ellentmondásokból, valamint az ifjúság tagolt politikai szerződésének hiányából fakadnak. A szervezeti szabályzat szerint: "A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúsági szövetsége, a magyar ifjúság önkéntes politikai szervezete. Hivatása, hogy tagjait a marxizmus-leninizmus szellemében nevelje, az ifjúság körében hirdesse és képviselje a párt politikáját, küzdjön annak megvalósulásáért, vegyen részt a párt utánpótlásának nevelésében, tagságát és az egész magyar ifjúságot mozogósítsa a fejlett szocialista társadalom építésére és védelmére, hazafias és internacionalista kötelezettségeinek teljesítésére és védje a fiatalok érdekeit."

A KISZ az ifjúság politikai tömegszervezeteként definiálja magát, bár a vita az élcsapat jellegről és a rétegszervezetek szükségességéről újra és újra feléled. A KISZ kettős legitimációs bázisra épült.

Meghatározó szerepe a párt általi legitimációnak van.

A fő legitimációs szárny mellett megfogalmazódott a szervezet tömeges tagsággal történő legitimálásának igénye. Az ifjúsági szervezet legnagyobb problémája ma az, hogy ezen a területen jelentős legitimációs deficit termelődött. Bár formálisan tartják még magukat a szervezettséget mutató magas arányszámok, s KISZ-szel szembeni bizalmatlanság egyre szélesebb ifjúsági rétegekre terjed ki és folyamatosan ujratermelődik. A KISZ tehát két minőséget egyesít magában: a pártot és az ifjúságot. A társadalom politikai irányításában kulcsszerepet betöltő párt a konszolidált társadalmi viszonyok között is szükségesnek tartotta /tartja/ kizárólagos jelleggel működtetni saját ifjúsági szervezetét.

A kettőség nemcsak a legitimációban, hanem a KISZ funkcióiban is megtalálható. Elkülöníthető a politikai szocializációs funkció^{/22/} - ezen belül kiemelten a szervezeti szocializáció, valamint vezetővé és párttaggá szocializálás - és a mobilizációs funkció^{/23/} Ezek a funkciók a párttól kapott feladatok teljesítését hivatottak elősegíteni, biztosítva a politikai rendszer alapértékeinek elfogadását, és a problémamentes társadalmi integrálódást. Az ifjúság igényeit a kezdetben csökevényesen kiépült érdekvédelmi funkció és az organizatorikus funkció^{/24/} fejezte ki. A KISZ történetének első periódusában /1957-1968/ a politikai szocializációs és mobilizációs funkcióknak volt meghatározó szerepe. Ebben a szakaszban a párttól közvetlenül kapott feladatok orientálják az ifjúsági szövetség munkáját. A társadalmi bázis kiszélesítésének igénye, a fiatalok minél nagyobb számú mozgósításának feladata helyezte előtérbe ezeket a funkciókat. Az 1960-as évek vége felé jelent meg határozottabb követelésként - a társadalom más szféráiban zajló folyamatokkal összhangban-

az érdekvédelmi, érdekképviseleti tevékenység kiszélesítése, tartalmasabbá tétele.

Ez az igény - amely már sokkal inkább a szervezet tagságának elképzeléseit tükrözte - újabb problémát vetett fel: a pártirányítás és a szervezeti önállóság viszonyát. A deklarációk szerint a KISZ a "párt közvetlen irányításával, szervezetenként önállóan működik. Az önállóság kifejtését, értelmezését a szervezeti életről szóló útmutató tartalmazza: " A KISZ szervezeti önállóságát az fejezi ki, hogy saját célok, feladatok és módszerek alapján, önálló szervezeti keretek között tevékenykedik." A KISZ tevékenységét vizsgáló eddigi kutatások lényeges ellentmondást és a párt között fennálló sajátos viszony a párthatározatok adaptációját kényszerítette rá az ifjúsági szövetségre. Az adaptáció módja, formája még a Szervezeti Szabályzat szintjén sem megoldott. Formálisan olyan helyzet jött létre, hogy a párt határozatai - melyek a munkásosztály élcsapatának tagjaival szemben szabnak meg szigorú pártkövetelményeket - a KISZ tagjaira is automatikusan kötelezőek. A követelmények szintje nem igazodik az életkori és élethelyzetbeli sajátosságokhoz. Az értékvonatkozásokon kívül a KISZ működésében is jelentkeztek az említett ellentmondás következményei: szociológiailag az ifjúsági szervezet önállósága helyett csupán az öntevékenységet lehet értelmezni. A közvetlen irányítás, a párthatározatok kötelező ereje kizárja a valóságos önállóságot.

Az önállóság korlátai legnyilvánvalóbban a KISZ választási rendszerében mutatkoznak meg. A párt jelenléte intenzív a választás egyes szakaszaiban és a lényeges döntésekben: Előzetes káderegyeztetés: a vizsgálatok eredményei alapján szinte minden függetlenített vagy "feketén" függetlenített KISZ-funkcionárius esetében a választás csak szentesítés volt.

Konfliktushelyzetben a felettes pártszervek a direkt beavatkozástól sem tartózkodtak.

Döntési mechanizmus: bár a demokratikus centralizmusból fakadó többségi elv formálisan érvényesül, a fontosabb döntéseket megelőzi az illetékes pártszerv képviselőjével való egyeztetés, s a pártszerv véleménye meghatározó erejű. /26/

A helyi pártszervek tulsúlyosan: a felsőbb KISZ-szervek határozatainál erősebb hatása van a közvetlenül kapcsolódó pártszervezetek elképzeléseinek, véleményének.

A párt közvetlen irányító tevékenysége a választás, az ellenőrzés, a fontosabb döntések meghozatala, valamint a felelősségrevonás fázisában feltétlenül meghatározó. Az orientálás tekintetében azonban lényegesen alatta marad a KISZ-vezetők által igényelt szintnek.

Az ifjúsági szövetség működésében a súlypont az alapszervezetekről átcsúszott az apparátusok, a tisztségviselők munkájára.

Elmosódott a határ a KISZ-tag és a nem KISZ-tag között, egyre kevesebb a megkülönböztetésre alkalmas kritérium. /27/ A szervezethez való tartozásnak erősen csökkent a presztizse, egyént meghatározó ereje. Különösen az egyetemeken gyorsult fel - az 1980-as évek elején - az a folyamat, amely már a szervezettség formális mutatóinak radikális eséséhez is elvezetett. Elindult a szervezeti struktúra alulról történő lebomlása. A szervezetben szakadás állt be az irányító felső szervek és az alapszervezetek között, megnőtt a távolság a KISZ "profi vezetői" és az alacsonyabb szintű tisztségviselők kapcsolatában. Mindezek a jelenségek nem pusztán a demokratikus működést veszélyeztetik, /illetve zárják ki/, hanem a centrális irányítási hatások /központi, akár reformelképzelések/ érvényesülését is gátolják.

Tehát a KISZ működési elvének - demokratikus centralizmus - mindkét eleme jelentősen veszített funkciójából.

A KISZ érdekképviselési problémái és lehetőségei

A KISZ KB érdekképviselési-érdekvédelmi határozata óta jelentős változások mentek végbe a társadalom és az ifjúság életében. Az életszinvonal csökkenése, a meglévő társadalmi különbségek növekedése, az élet- és pályakezdés feltételeinek megnehezülése, az egyes mobilitási utak elzáródása megnövelte a fiatalok érdeklődését a hatékony érdekérvényesítési csatornák iránt. Az 1977-es határozat, /28/ amely már létrejöttékor "megkésett" volt, jónéhány elemében nem felelt meg az ifjúság megváltozott igényeinek, módosításra szorult. A KISZ KB 1981-ben értékelte a határozat végrehajtásának tapasztalatait és érdemi módosításokat hajtott végre. /29/

A KISZ érdekképviselési munkájában azonban nem következtek be átütő erejű változások. Ennek okai részben a KISZ külső környezetében, kapcsolatrendszerében, részben pedig belső /érdekelt-ségi/mechanizmusában keresendők. A legfontosabb problémákat az alábbiak köré lehet csoportosítani.

Az 1977-es határozatot követően a KISZ az érdekképviselési tevékenység továbbfejlesztését a jogi szabályozás igényének kiterjesztésében látta. Az eluralkodó jogi fetisizmus azt célozta hogy minél több területen kapjon a KISZ - jogositványa révén - beleszólási lehetőséget a döntések meghozatalába. Az ifjúsági szervezet a jogositván rendszer kiterjesztésében komoly sikereket ért el, a képviselés jogi szabályozása formailag szinte tökéletesre sikerült. A problémát csak az okozta, hogy konfliktusok esetén a jól kidolgozott jogositvánrendszer szinte semmilyen garanciát nem nyújtott a jogok tényleges érvényesítésére.

A jogositványrendszer bevezetése - mely katalizátora volt a KISZ-apparátus szakszerűsödésének - nem jelentette automatikusan a jogositványok tényleges működtetését is. Hosszu ideig a KISZ vezetői nem tudtak mit kezdeni a jogositványok adta lehetőségekkel. Az ifjúsági szervezetben nem működött olyan politikai képzési rendszer /szocializációs mechanizmus/ amely kellő politikai iskolázottságot és felkészültséget adott volna a jogositványrendszer működtetése során adódó érdekkonfliktusok kezelésére. A KISZ tevékenységstruktúrájában és szemléletében még ma is elválík egymástól a politikai munka és az érdekképviselés. A KISZ politikai szocializációs hatásának egyik fontos jellemzője, hogy a politika nem érdekek képében, megélhető érdekegyeztetési mechanizmusokban lehelhető fel, hanem a mindennapi létől távol, a makrotársadalom szintjén, a nagypolitika világában található.

A KISZ a saját maga által kiharcolt pozíció csapdájába került. Jogsabályok kötelezték az állami szervezetet, az ifjúsági szervezettel való egyeztetésre, a KISZ viszont az egyeztetések tartalmát tekintve nem volt /nem lehetett/ partnere az állami szervezeteknek. A rendszeres együttműködés a KISZ "államosodásához" vezetett. Az egyeztetési eljárásban résztvevő KISZ-apparátus állítódott államigazgatási racionalitással. Tevékenységükben a közigazgatási, ágazati szempontok képviselője elnyomta az ifjúság egyes rétegérdekeinek kívánalmait. Munkájuk állandó stresszhatás alatt folyik, mivel a jogi szabályozás kiterjesztése következtében felduzzadt az egyeztetésre kötelezett ügyek száma. Az érdemi véleményezésre a rendelkezésre álló idő rövidsége a megfelelő háttérapparátus kiépítetlensége, a döntést befolyásoló alapvető információk és a szakmai kompetencia hiánya miatt még akkor sem kerülhetne sor, ha a rétegérdekek transzformációs

mechanizmusa jól működne.

A KISZ partnerre válását és a rétegérdekek kifejeződését gátolja az ifjusági szervezet "kettős" érdekkötöttsége. Kötött egyrészt a párthoz, amely az "össztársadalmi érdek" érvényesítését várja el az ifjusági szövetségtől /transzmissziós szerep/. Másrészt kötött az ifjuság egyes rétegei felé, amelyek érdekképviseleti szerveként a rétegérdekek közvetítését kell ellátnia /transzformációs szerep/. E kettős kötés végső eredménye, hogy egyik elvárásnak sem tud kielégítően megfelelni, mert az elvárások egymást kioltó politikai törekvésekre irányulnak. A KISZ az elmúlt két évtizedben e kettős elvárás között lavirozva fokozatosan veszítette el tömegbefolyását és "vivta ki" az irányító pártszervek kritikáját is.

Az, hogy az ifjusági szervezet politikai önállótlanága miatt nem volt képes az érdekképviseletet politizálásának középpontjába állítani /belső szervezeti ügy maradt/, hozzájárult legitímációs válságának elmélyüléséhez.

Az érdekképviselet belső üggyé válása további feszültségforrások kialakulásához vezetett. A KISZ a szervezeti és politikai egység fenntartásához monopolizálta az ifjuság érdekképviseletét. Arra törekedett, hogy a rétegérdekek csak vertikálisan, központi közvetítéssel szerveződhessenek. Az érdekek horizontális artikulációjának szervezeti lehetőségét kizárta, minden ilyen irányú kezdeményezés félelmi reflexeket váltott ki a KISZ apparátusából. Az érdekek rangsorolásában - a politikai realitásokat hangsúlyozva - visszaszorította azokat a törekvéseket, amelyeket képviselhetetlennek ítélt. A KISZ tehát egyfajta "kormányzati felelősséggel" szelektált az ifjusági problémák között, de arra semmi garanciája nem volt, hogy az általa kialakított édeprioritások érvényesülni fognak. Így a KISZ az ifjusági problémák teljes

sprektumának nyilvánosságra hozatala és képviselése helyett saját tagsága felé politikai korlátozóként nyilvánult meg. Tette ezt anélkül, hogy a belső érdekegyeztetési folyamatában fontos érdek szervezeti támogatására. Fennállt a rétegek egymás elleni kijátszásának, valamint annak a lehetősége, hogy az adott réteget reprezentáló személy érdekérvényesítési képessége döntsön a preferenciák kialakításában, nem pedig az ifjusági probléma valóságos társadalmi súlya. A KISZ ilyen körülmények között nem képes demokratikus érdekegyeztetésre /rangsorolásra/, ezzel kiváltja a tagság és a párt elégedetlenségét.

A KISZ külső kapcsolatai erősen befolyásolják a szervezet vezetőinek érdekeit. Helyi szinten a munkahely, az intézmény érdeke köti a KISZ-vezetőket, lojalitásuk mértéke meghatározhatja előmenetelüket. Magasabb szinteken az apparátus tagjai /vezetői/ egzisztenciálisan függenek az őket irányító pártszervezetektől. Munkájuk értékelését - elsősorban a párt által támasztott követelmények teljesítésének függvényében a felettes pártszervek végzik, egyéni perspektívájuk is a párthoz kapcsolja őket, így a KISZ-vezetők egzisztenciális érdekeik miatt eleve önkorlátozásra kényszerülnek, eltáolodnak a KISZ érdekképviselői funkciójának következetes vállalásától.

A KISZ-szel szemben megnyilvánuló bizalmi válság feloldásának egyik lehetséges módjaként kínálkozik az ifjusági szervezet érdekképviselői funkciójának hatékonyabbá tétele. Nézzük meg kiindulásként, milyen általános feltételei vannak az érdekérvényesítésnek, majd ezt követően vizsgáljuk meg, rendelkezik-e a KISZ ezekkel a feltételekkel.

A hatékony, szövetségszerű érdekképviselőnek négy általános feltételét emeli ki a szakirodalom: 1. szerveződésre való hajlam, 2. szerveződésre való képesség, 3. konfliktusviselési ké-

pesség, 4. konfliktusviselési hajlam. /31./

Az érdekérvényesítés általános feltételeinek oldaláról vizsgálva a KISZ szerepét, több probléma vetődik fel. A megszerveződés első feltételét az ifjúságon belüli kielégítetlen igények jelentik. Ezek az igények az 1980-as évek elejére különösen összetolódtak. A legfeszítőbb problémát a lakás megszerzése és az ebből fakadó következmények jelentik /a rendkívül nagy anyagi terheknek és életmódra és az életkori entációkra gyakorolt negatív hatása/. A lakáskérdés megoldatlansága minden réteg helyzetét alapvetően érinti / a diákok potenciálisan, illetve szüleik révén közvetetten/. A többi igény már rétegek szerint szóródik.

Az ifjúsági szervezet a mai állapotában rendkívül heterogén bázisu érdek- és véleménytagolt szervezet. A bázis heterogenitása /32/ két alapvető dimenzió mentén ragadható meg: korcsoportok és létforma /munkahelyek/. A KISZ egymástól teljesen eltérő értékorientációju generációkat egyesít magában. Kényszerűen ugyanazon szervezet tagja az általános iskolát befejezett diák és a többgyermekes családapá mérnök is. Az említett példa jól szemlélteti a léthelyzetükben /így érdekorientáltságukban/ meglévő hihetetlen nagy különbségeket.

A szerveződésre való igény szempontjából két új fejlemény érdemel figyelmet. Az egyik, hogy az idősebb KISZ-es generáció kezd újra felfedezni a szervezetet. /33/ A szakmai előrehaladási utak lezáródása miatt a KISZ mint formális /legális/ érdekérvényesítésre alkalmas szervezet került újra előtérbe. A másik a diákifjúság körében folyó kísérlet, amely állandó érdeklődésen és időszakos megbízatáson alapuló öntevékeny diákcsoportok létrehozására irányul /34/.

A megszerveződésre való képesség feltétele a viszonylag homogén státus. Az előzőekben az ifjúság heterogenitásának összetevőit említettem. Így világos, hogy gondok vannak a második feltétel követelményeinek való megfeleléssel. Az ifjúságot - mint sajátos szociológiai, pszichológiai tudati jellemzőkkel rendelkező csoportot - és érdekképviselői szervét, a KISZ-t, a legkevésbé sem lehet önálló rétegnek /szervezetnek/, illetve homogén státuszu egyének szerveződésének tekinteni /még a szervezethez való tartozást illetően sem/. Az ifjúsági szervezet tagságát legalább két csoportra kell bontani, hogy hozzávetőlegesen megfeleljen a homogén státusz követelményének. Az egyik csoport a tanulói létformában élő diák- és egyetemi ifjúság, a másik pedig a munkamegosztásba rövid ideje betagozó rétegek. Mivel az ifjúsági szervezet még a fentiekben említett tagságot sem jeleníti meg szervezeti felépítésében, nem tesz eleget az érdekérvényesítés második feltételének.

A konfliktusviselési feltételek esetében a kérdés lényegesen összetettebb. Az ifjúság nagy része /mivel a munkamegosztás kényszerén kívül, a munka társadalmisítási területének szélén helyezkedik el/ nem rendelkezik rendszerstabilizáló értékű, gazdasági, szellemi teljesítménnyel. Eltartotti helyzetben van és ebben a család szerepe döntő. A pályakezdő rétegek rendelkeznek önálló jövedelemmel, de az ő helyzetük is nagymértékben függ a kibocsátó család társadalmi-gazdasági státuszától.

A réteg nem túl nagy volumenű gazdasági, szellemi teljesítményének önmagában nincs rendszerstabilizáló, illetőleg veszélyeztető értéke. Összességében a KISZ által tömörített rétegek a közvetlen életfeltételeikhez kapcsolódó szükségleteik terén nem rendelkeznek konfliktusviselési képességgel, így a KISZ sem bírhatja a képességet. Ugyanakkor az ifjúság - a teljesít-

ményfeltételek hiánya ellenére - a rendszer funkcionális működését veszélyeztető jelentőségre tehet szert. Az ifjúság valójában a jövő társadalmának potencionális munkaereje, így ha aktuálisan nem is, de - szükségleteinek és igényeinek hosszú távu, figyelmen kívül hagyása esetén - potenciálisan veszélyeztetheti a politikai berendezkedés stabilitását. Véleménye, problémái figyelembe veendő szükségletként jelentkeznek a politikai hatalom számára. Ez a reflektálandó szükséglet nem aktuálisan jelentkező veszélyforrás, így a napi konfliktusmegoldásra berendezkedett politika problémamegoldó apparátusát nem feltétlenül hozza mozgásba. Abban az esetben, ha ehhez a feszültséghez a létfeltételeken túli igények - nem teljesítményelvű, politikai participációs törekvések - is kapcsolódnak, akkor megnövekedhet az ifjúság, illetve az őt képviselő szervezet érdekérvényesítési esélye. Minderre azért van lehetőség - rendszerstabilizáló teljesítmény hiányában is -, mert a politikai mechanizmusban részvételi lehetőséget nyújtó intézményrendszeren keresztül az ifjúság érdekképviselői szervezete képes megjeleníteni a fiatalok körében meglévő - szociális, oktatási, ellátási - feszültségeket, és ezzel a rendszerben társadalmi konfliktust idézhet elő. A rendszer funkcionális működése szempontjából nem növekedett ugyan még az ifjúság, illetve egyes rétegeinek nélkülözhetetlenségi rátája, de megnövekedett a szociális konfliktust előidéző képessége. Persze minderre csak viszonylagos szervezeti autonómiával és autentikus érdekképviselői szervezetrendszerrel /kiépült és működő érdekfeltáró és érdekérvényesítő mechanizmus/ rendelkező ifjúsági szervezet képes. Kérdéses: felfogható-e a KISZ olyan szervezetként? E kérdés megválaszolásához az érdekérvényesítés általános feltételein túl a KISZ és a hatalmat gyakorló párt speciális viszo-

nyát kell vizsgálni.

A KISZ - mint ezt már korábban jellemeztem - felépítésében a párthoz hasonló jellegű, centralizált felépítésű, erősen bürokratizált szervezet, amely az ifjúság politikai irányításának központja. A párt a KISZ-re azt a feladatot bízta, hogy - szervezeti mechanizmus kiépítésével, megfelelő célrendszer kidolgozásával és az uralkodó marxista ideológia közvetítésével megteremtse az ifjúság politikai rendszerbe történő integrálásának keretfeltételeit. A rendszerkonform magatartás /lojalitás/ ellenértékeként az ifjúsági szervezet materiális kompenzációkat oszt szét, a szabadidő eltöltését biztosítja, karrier utakat nyit meg, integráló szimbólumokat és ideológiát működtet. A megalakulást követő időszakban a KISZ kiemelten fontos feladata volt a fentiekén kívül a nemkívánatos politikai motivumok és szükségletek elnyomása. A rendszerintegratív funkciók szempontjából ellentmondást az jelentette, hogy a KISZ-nek mint a párt által közvetlenül irányított szervezetnek kellett volna érdekkonfliktust felvállalni a párttal, illetve a párt döntéseket végrehajtó állami szervekkel. Ez a sajátos szituáció teszi lehetetlenné - az általános érdekérvényesítési feltételek hiányos volta mellett - a KISZ hatékony érdekorientált cselekvését, eltekintve azoktól a kivételes esetektől, amikor egyes KISZ-es törekvések mögött párttámogatás, párt döntés van.

Az ifjúsági szervezet az 1980-as évek közepére feszültséggócokkal terhelt, korlátozottan cselekvőképes szervezet képét mutatja. A szerteágazó feladatok okozta állandósult túlterhelés a szervezet működését kampány jellegűvé tette, céljait eltávolította a tagság igényétől. A KISZ ennél fogva nem képes a politikai közvetítés feladatát kellő hatékonysággal ellátni. Az ifjúság egyes rétegei új tevékenységi terepek felé fordultak.

Szaporodnak az un. másodlagos, autonómiai igénnyel fellépő közösségek. A válsághelyzet egymással ellentétes folyamatokat indított el a szervezetben. A megoldást az egyik oldalon a szervezeti fegyelem megszilárdításában, erős centralizációs intézkedésekben és az ehhez kapcsolódó ideológiai radikalizmusban látják. Az ezzel ellentétes törekvések a már kialakult helyzetben való pragmatista igazodást, a KISZ monopol pozíciója helyett hegemon szerep felvállalását hangsúlyozzák.

Koherens reformkoncepció nem alakult ki, a részreformok is vereséget szenvedtek a politikai küzdőtéren.

Befejezésül néhány - a szervezet átalakítását célzó - gondolkodási irányt kövonalazok.

1./ A "hegemón" alternatíva szerint az ifjúsági szervezet vezetőinek és a pártnak tudomásul kell venni a kialakult helyzetet és annak tarthatatlanságát. A KISZ továbbra is a párt ifjúsági szervezeteként működjön. A párt a társadalomban betöltött funkciójához hasonló feladatokat lásson el az ifjúság körében. Hatalmi súlyát, pozícióját egyértelműen adja az a tény, hogy a kormányzó párt ifjúsági szervezete. Tevékenységét ésszerűen szűkíteni kell, a felszívott feladatokat folyamatosan vissza kell adni azoknak a csoportoknak, közösségeknek, amelyek képesek ellátni ezeket. Radikálisan csökkenteni kell a KISZ-szel szemben megnyilvánuló igényeket. Ebben az elképzelésben a KISZ fő funkciói a következők lennének:

- a./ Az ifjúság körében szerveződő csoportok működési feltételeinek biztosítása, politikai eszközökkel történő befolyásolásuk.
- b./ A különböző ifjúsági rétegek érdekeinek /melyek kifejezői a rétegszervezetek lennének/ integrálása, szelektálása, politikai képviselése.

c./ A párttaggá és vezetővé szocializálás mechanizmusának működtetése.

Az egyes ifjúsági rétegekre nézve mindez azt jelentené, hogy a KISZ-től relative függetlenül rétegszervezetek jöhetnének létre / a jelenlegi rétegtanácsokat alapul véve/, elsődlegesen érdekképviselői funkcióval.

2./ A "korporatív" megoldás szorosan kapcsolódna a politikai intézményrendszerben az érdekképviselői szervek reformjához. A korábbi elképzeléseknek megfelelően a középiskolások és szakmunkástanulók számára létre kellene hozni a Diákszövetséget./35/ A diákok mellett a többi ifjúsági réteget különböző elvek szerint lehetne összefogni:

- a./ A munkába állók számára az adott szféra szakszervezetén belül létrehozandó ifjúsági tagozat adna szervezeti keretet. Az így kialakult ifjúsági szervezeteket központi szinten egy koordináló testület fogná össze.
- b./ Az egyetemi-főiskolai ifjúság számára kettős szerveződési lehetőséget kellene biztosítani.
 - b.a. egységes felsőoktatási rétegszervezet, amely kifejezetten érdekképviselői feladatot látna el,
 - b.b. ezzel párhuzamosan az egyes értelmiségi szakmák csúcshálózatából kiindulnának hivatásrendi ifjúsági tagozatok /pl. ifjú jogászok és joghallgatók szervezete, közgazdászok, mérnökök, orvosok stb./

3./ A "radikális" koncepció a mai állapotok teljes átalakítását, a KISZ jelenlegi formájának megszüntetését gondolja el. A 10-18 évesek számára Magyar Diákszövetség néven keretjellegű

szervezetet kellene létrehozni. Alapegységei nem feltétlenül kötődnének az iskolákhoz, illetve a tanárokhoz. Vezetőiket maguk választanák a tanárok, vagy más szervezetek tagjai közül. A Diákszövetség tagja lehet bármely kortárscsoport. A 16 éves felüli dolgozó és a 18 év után is továbbtanuló fiatalok a Magyar Ifjúsági Szövetség elnevezésű szervezetbe tömörülnének. Ez népfrontos jellegű önálló, független szervezetek szövetsége lenne. Élén koordinációs bizottság, melynek a mozgalom képviselője lenne a feladata, valamint nyilvános pályázatokat írna ki. A KISZ javai, a szövetség tulajdonába mennének át, a fiatal kommunisták az MSZMP-ben és a Magyar Ifjúsági Szövetségben végeznének munkát /36/.

Mint látható, egyik változat sincsen kidolgozva, célt pusztán a "paletta" bemutatása volt. Az idő sürget, ha a politikai hatalom nem akarja az ifju nemzedékek tömegét elveszíteni, meg kell adni a lehetőséget a még tenni akaró csoportoknak, a közösségeknek, vállalva a kockázatot.

" Ha a fiatalság a dolgoknak hasznos oldala helyett csak a költőit fogja fel, s inkább ábrándjainak, mint gyakorlati feladatoknak él, ne rontsátok el örömét mogorva intézetekkel. Magot s gyümölcsöt csak ott várhatunk, hol előbb virágokat látunk."

Jegyzetek

- 1./ Részletesen tárgyalja a gazdasági reform továbbfejlesztése körüli társadalmi-gazdasági ellentmondásrendszerrel Kovács János Mátyás: a reformalku sűrűjében című írása a Valóság 1984. 3. számában, valamint Szegő Andrea és Antal László vitája a Medvetánc 1983. 2-3. számának hasábjain. E problémák ifjúsági vonatásáról Huszár István írt összefoglaló jelleggel a Magyar Ifjúság a nyolcvanas években című tanulmánykötetben.
- 2./ Feltétlenül meg kell említeni az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének gondozásában megjelent A politikai intézmények fejlesztési irányai című tanulmánykötetet. Fontos írások olvashatók e témához Gombár Csaba Egy állampolgár gondolatai /Kossuth, Budapest, 1984./ és Schmidt Péter Szocializmus és államiság című könyvében /Kossuth, Budapest, 1984./ Hasznosítható gondolatokat tartalmaznak a nyugati politikai folyamatokat elemző kötetek: Papp Zsolt Konszenzus és kihívás /Kossuth, Budapest, 1985/, Szabó Máté Zöldek, alternatívok, környezetvédők /Gondolat, Budapest, 1985./
- 3./ A viszonylag elmaradottságból eredő feszültségek és következmények átfogó elemzését adja Kéri László: A viszonylagos elmaradottság hatása a kelet-európai szocialista országok gazdasági, társadalmi, politikai életében című tanulmánya. In: Politikaelméleti tanulmányok, Tudományos Szocializmus füzetek 58. szám, 1980.
- 4./ Az 1945 utáni társadalmi mobilitásnak a kelet-európai politikai rendszerek stabilitásában és válságaiban betöltött szerepét vizsgálja Fellegi Tamás Válság és stabilitás néhány összefüggése a kelet-európai politikai rendszerben. kézirát, MSZMP

KB. Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 1984.

5./ Schmidt Péter: Párt a társadalom szervezetében. Kézirat
MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 1981.

6./ A politikai rendszerben érvényesülő centralizációs hatások kialakulását, működési mechanizmusát behatóan elemzi Bihari Mihály: A társadalom gazdasági és politikai rendszerének kapcsolata a szocializmusban, különös tekintettel az érdekek közvetítő szerepére. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1983.

7./ Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete 1956. október 16-án alakult meg Szegeden. A szervezet tevékenységéről Berecz János - Pósa Zsolt Egyetemisták és szervezeteik 1956-57-ben című tanulmányukban írnak részletesebben /Ifjúsági Szemle 1982. 1. száma/. A Magyar Forradalmi Ifjúsági Szövetség 1956 október 30.-án alakult meg Budapesten. Az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége szintén 1956. októberében alakult meg.

8./ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Kossuth, Budapest, 1964. 37.old.

9./ A KISZ megalakulásának körülményeit a szervezésben aktívan részt vett Eperjesi László A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megalakulásának elméleti, politikai tapasztalatai című írásában dolgozta fel. Kézirat, Budapest, 1985.

10./ "Sajnos ma még elég gyakori az ifjúsági vezetők körében is az a nézet, hogy nem minden ellenforradalmár egyetemista ellenforradalmár." Magyar Ifjúság, 1957. június 15.

11./ Az apparátus működésének problémáit elemzi Schiffer Péter Az ifjúsági mozgalom néhány időszerű kérdése című összegző tanulmányában. Kézirat, KISZ KB Ifjúságkutató Csoport Budapest, 1982. 40-41 old.

12./ Más oldalról, de hasonló módon fogalmazza meg ezt a problémát az Ifjúsági Szemle egyik vitacikke: "A KISZ a magyar ifjúság egyetlen politikai szervezeteként többféle alapfunkciót lát el. A politikai intézményrendszer elemeként részt vesz a politika alakításában /élcsapat jelleg/, feladata mozgósítani a fiatalokat a társadalmi célok megvalósításáért, és ezzel összefüggésben vállalja a fiatalok érdekeinek képviselését és védelmét /tömegszervezeti jelleg/, szervezi a fiatalok szabad idejének eltöltését, kulturális és sporttevékenységét /egyesületi jelleg/." Antal János - Hubai László: Ne tévesszük össze a bürokráciát a bürokratizmussal. Ifjúsági Szemle, 1981. 3. szám, 93.old.

13./ 1957. március 21-27 között 270 szervezet jött létre, 8 ezer taggal. A MAFISZ-nak ekkor kb. ugyanennyi tagja volt. Áprilisra a KISZ taglétszáma elérte a 45 ezret. Egy hónappal később már 3406 szervezet 89120 taggal rendelkezett. A szervezetek tagjainak közel a fele a munkásifjúságból került ki. Lásd. dr. Petrus György: Zászlóbontás. Ifjuskommunista, 1972. 3. szám.

14./ 1087/1957. (XI.21.) Korm. számú határozat az ifjúság körében végzendő munkáról.

15./ Törvény az ifjúságról /Fiatalok és a jogalkotás/. Szerk.: dr. Dombár József. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1973.

16./ Néhány éve az Ifjúsági Szemle hasábjain folyt vita a KISZ bürokratizálódásáról. Lásd. dr. Balogh Géza: Szorongassuk meg a bürokrácia torkát! De hol a nyaka. 1981. 1. szám: Tóth Zoltán: Hány nyaka van a bürokráciának? 1981. 2. szám: Antal János-Hubai László: Ne tévesszük össze a bürokráciát a bürokratizmussal, 1981. 3. szám

17./ az 1980-as évek elejére megnőtt azoknak az ifjúsági problémáknak a száma, amelyekben közvetlen strukturális okokra visszavezethető jelentőségük van akár az iskola funkcionális zavarairól, a pályakezdés nehézségeiről, a beilleszkedés feszültségeiről, a halmozottan hátrányos fiatalokról vagy a munkahelyi szocializáció ellentmondásairól van szó. A felgyülemlett gondok megoldásának politikai felelőssége a KISZ-re hárul, pedig e kérdések csak összetársadalmi és alapvető strukturális problémák keretei között foghatók fel. Az említett folyamatok generációs és politikai szocializációs összefüggéseit elemzi Kéri László Ifjúság és politikai szocializáció. /kézirat, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet,/ valamint a Társadalomtudományi Közlemények 1984. 4. számában megjelent a Politikai szocializációs folyamatok az ifjúság körében című cikke.

18./ A KISZ KB. 1977. október 27-28-i határozata a KISZ feladatairól az ifjúság érdekeinek képviselőjében és védelmében. KISZ értesítő, 1977. I. 10. szám

19./ A KISZ vezetői rétegében bekövetkezett funkció és generációs változás természetéről pontos adatokkal nem rendelkezünk, a jelenleg folyó kutatások befejezése után tudjuk a hipotetikus megállapításokat pontosítani.

20./ Részletes adatokat és az egyes ifjúsági rétegeken belüli folyamatok leírását tartalmazza a KISZ KB Ifjúságkutató Csoport által készített, a KISZ szervezettsége és befolyása az ifjúság egyes rétegeiben című zárótanulmánya. Kézirat 1985.

21./ A Társadalmi Szemle 1984. novemberi számában olvasható határozat szövege.

22./ A politikai szocializációs funkció részletes elemzése megtalálható A KISZ szerepe a politikai szocializáció folyamatában című tanulmányomban. Kézirat, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 1985.

23./ E funkció alatt az ifjúságnak a nagy társadalmi eseményekre, társadalmi munkaakciókra /Hanság lecsapolása, nagyobb építkezések, építőtáborok, kommunista szombatok/, ifjúsági rendezvényekre történő mozgósítását értem.

24./ Az organizatórikus funkció körébe tartozik a szabadidő eltöltésének biztosítása, szórakozás, sportolás lehetőségének megteremtése, szervezése.

25./ Ilyen kutatások elsősorban a KISZ KB Ifjúságkutató Csoportjában folynak. A téma szempontjából A demokratikus centralizmus érvényesülése a KISZ belső életében, valamint a KISZ

érdekvédelmi, érdekképviselői szerepe a munkahely demokratikus intézményrendszerében című kutatások hordozzák a legtöbb információt. A zárótanulmányokat Soltész Anikó és Törzsök Érika készítette. KISZ KB. Ifjúságkutató Csoport, Budapest, 1980.

26./ Schlett István: A demokratikus centralizmus érvényesülése a KISZ életében. Kutatási jelentés 34-38 old. KISZ KB. Ifjúságkutató Csoport, 1980.

27. A probléma mélyebb elemzésére a Pál Tamás által irányított "A KISZ választott vezetői és a KISZ-tagság..." kutatás vállalkozott. KISZ KB Ifjúságkutató Csoport, 1974.

28./ "Az alapelvek rögzítésénél a defenzíva, a gyakorlatot érintő alapkérdésekben bizonytalanság - ez jól kifejezi a határozat "uttörő" jellegét. Ugy is fogalmazhatnánk: a határozat a KISZ KB akkori színvonalán állt, és tükrözte "az utolérési effektust... a benne megjelenő szemléleti hiányosságok tovább mélyítették a képviselői tevékenységgel kapcsolatban meglévő korlátozott felfogást a KISZ-szervezetekben és az ifjúsági vezetőkben."

29./ A jelentés az érdekvédelem tárgyyszerűbb kezelésében és szemléletmódjának megváltozásában /kevésbé paternalisztikus/ hozott újat. Vass László a már idézett munkájában a jelentés lényegét a következőkben látja:

"1. A KISZ a politikai rendszer egy intézményeként az egész mechanizmus általános működési törvényeinek van alávetve. Pozíciójának javítása ebben a politikai rendszerben mégis erősen függ az érdekképviselői tevékenységének eredményeitől. Az eredmény érdekében két irányban kell egyértelművé tenni a pozíciókat:

- a KISZ munkáján belül megfelelően el kell helyezni az érdekképviseleti tevékenységet, összhangban a többi területtel:
 - politikai rendszerben minden szinten részt kell venni a politika alakításában, mégpedig aktívan, önállóan.
2. A képviseleti munka gyakorlatában a következő általános módszertani elveket kell követni:
- konfliktusokat kell vállalni és szövetségi politikát kell folytatni a céloknak megfelelően.
 - nagyobb súlya legyen a helyzetelemző, érdekfeltáró tevékenységnek,
 - határozottak kell kezdeményezni a célok kitűzését a politikai életben,
 - szélesebben kell felfogni az érdekek képviseletét és nemcsak a szervezethez kötötten, vagyis állást kell foglalni az ifjúságot érintő kérdésekben általában is,
 - fokozni kell az érdekképviseleti tevékenység nyilvánosságát..."

30./ A szocialista demokrácia gyakorlati működését elemezve ír erről a jelenségről Ancsel Éva: "...miközben ebben az országban olykor árvízszerűen lepik el tájainkat a diák- és ifjúsági parlamentek, már-már az egész ifjúság parlamentezik, közben pedig ha valakit - egy diákot, vagy fiatal dolgozót - igazságtalanság ért egy iskolában, vagy munkahelyen akkor sem szervezeti lehetőség, sem bármilyen sikeresélyes lehetőség nincs, hogy megvédenék." A magyar ifjúság a nyolcvanas években, Kosuth, Budapest, 1984. 65. old.

31./ Az érdekképviseletekkel és az érdekérvényesítéssel kapcsolatos nyugatnémet irodalom magyar interpretálását leginkább Papp Zsoltnál találhatjuk meg. Az érdekérvényesítés feltéte-

leit összefoglalóan így jellemzi. Első feltétel: "ha az érintettek közös szükségleteik alapján közös előnyszerző óhajokat stratégiák képesek megfogalmazni. Ezt nevezhetnénk motivációs feltételeknek." Második feltétel: "ha az érintettek hozzávetőlegesen azonos foglalkozási, illetve pozicionális rangot mondhatnak magukénak, egyúttal megközelítően hasonló státus-kikristályosítási fokkal rendelkeznek." Harmadik feltétel: "ha az érintettek olyan közös teljesítményt nyújtanak, amelynek rendszerstabilizáció-integratív értéke magas...és képesek a teljesítmény elmulasztására, illetőleg arra, hogy hatékonyan fenyegetődzenek a teljesítmény elmulasztásával."

Az utolsó feltétel: "a mindenkori konkrét adottságok és erőviszonyok politikus mérlegelése...militancia feltétel." Érdekorientáció és érdekérvényesítés. Elméletek és hipotézisek I. Társadalomtudományi Intézet 1982. 155. old.

32./ Ez az írás nem tekinti feladatának az ifjúság strukturális tagoltságából eredő gondok tárgyalását, ezt más tanulmányok alaposan elemezték. Lásd.: Gázsó Ferenc: Az ifjúság társadalmunk szerkezetében. A magyar ifjúság a nyolcvanas években kötetben, Békés Zoltán: Az ifjúság önálló élet- és pályakezdésének kérdései. Társadalomtudományi Közlemények, 1982. 3.szám.

33./ E törekvéseknek a vezetői generációváltással kapcsolatos összefüggéseit vizsgálja Boros László-Kéri László: A vezetői generációváltás lehetséges problémái Magyarországon. Kézirat, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet 1983.

34./ Ez a kísérlet kívánta megalapozni a Diákszövetség tevékenységének jövőbeni struktúráját. A diákszövetség létrehozásá-

ra irányuló elképzelés az MSZMP KB. 1984. októberi ülésén nem kapott politikai támogatást.

35./ A Diákszövetség alapelvei megegyeznének a KISZ KB Intéző Bizottsága "Javaslatok és elgondolások" című munka anyagában szerepeltetettel. 1985.

36./ A koncepciót öttagú IV. évfolyamos szociológia szakos hallgatói csoport dolgozta ki. A mai magyar ifjúsági mozgalom. Helyzetelemzés és javaslatok. Kézirat, Budapest, 1985.

37./ Eötvös József: Gondolatok, Budapest, 1986, 110. old.

(Megjelent a KISZ BUB Tájékoztató '86 kiadványban)

Dr. Soltész Anikó

A KISZ szervezettsége és befolyása az egyetemi-főiskolai hallgatók körében

Reformhangulatban kezdtük el címben jelzett vizsgálatunk előkészítését 1981-ben. Alulról és felülről jövő változtatási szándékok és nem szándékolt következmények empirikus tapasztalatai mellett saját korábbi kutatásaink eredményei segítették módszereink kialakítását.^{1.}

Nálunk soha nem volt vita abban, hogy az oktatási rendszer fontos mobilitási csatorna, de a fontosság hangsúlyozása nem vezetett a gazdasági növekedés = oktatási beruházások logikai menetéhez. Ezt szemléletesen bizonyítja, hogy míg a nyugat-európai országokban az elmúlt húsz évben megduplázódott a nemzeti jövedelemből oktatásra fordított rész, addig nálunk az 1960-as 3,2 %-hoz képest a 80-as évekig csak 1,2 %-kal emelkedett...

Figyelembe véve, hogy 1970 és 1980 között a szellemi foglalkozásukon belül a fiatalok részaránya - magasabb iskolai végzettségük ellenére - 34,2 %-ról 29,8 %-ra csökkent^{2.} a fiatal vezető értelmiségi réteg a korábbiakhoz képest zártabbá vált: hogy a felsőfoku intézményekbe való bekerülés esélyét a viszonylag stabil keretszámok miatt a demográfiai folyamatok nagymértékben befolyásolták, a "dagály" nemzedék esélyét csökkentve: - felmerül a kérdés: meddig lehet alkalmas változatlan feltételekkel az oktatási rendszer arra, hogy eleget tegyen a felemelkedéssel kapcsolatos várakozásoknak?

...Oktatásunk kedvezőtlen európai helyezési számai között találunk egy előkelőbbet is, ez pedig az egy oktatóra jutó hallgatók száma: 8-10 fő. A mennyiség azonban csak ritkán jelent minőséget, mindkét oldalról nagyfokú távolságtartás figyelhető meg. Ennek lehetséges okai a tanárok oldaláról: az oktatás nem hivatás számukra, hanem egy rosszul fizetett munka, a megítélés tudományos fokozat és nem oktatáscentrikus, ill. a KK-kal való leterheltség, vagy személyiségi okok.

A hallgatók részéről itt is meghatározó az előzménynélküliség: az interjúkban alig említik tanáraikat, visszaemlékezéseikből hiányzik a megértő, segítő, a világot saját világán keresztül megmutató, a teljességre orientáló tanár képe.

Sok hallgató bevallotta nem a tudásért, hanem csak a diplomáért tanul - s a követelményszint deklarált magassága és valószínűs színvonala ellentmondásokban ezt meg is teheti...

A sok változó mentén tagolt hallgatói tömeg tovább differenciálódik az egyetemhez, mint intézményhez s az oktatáshoz mint folyamathoz való viszonya szerint is. Az egyes terepeken az előbbi szempontok alapján a következő hallgatói tipológiák születtek:

- a./ Naiv kritika - amely megállapítja, hogy nem tudósok tanítják, nem tanul "nagy" dolgokat, a tanulás a vizsgaidőszakkal letudható.
- b./ Ideológiai kritika - ez volt a leggyakoribb. Képviselői vitatták az oktatás porosz modelljét, az alárendeltségi viszonyokat, verbalizmus terrorját. Megállapítják, hogy a képzés jelenlegi szisztémája mellett egy olyan generáció nő fel, amelyik nem tanul meg nagy társadalmi folyamatokban gondolkodni. A kielégítetlen szükségletek ezeket a hallgatókat egyéni megoldások - áthallgatás, TDK - kérésére sarkallják.
- c./ Oktatási reformban gondolkodók. Az egyéni kísérletezés után csoportos fellépéssel, javaslat kidolgozásával próbálták befolyásolni a kar oktatási helyzetét. Intellektuális háttérüket a szakkollégium jelentette, s bár évfolyamuk elfogadta - a javaslat végül háttérbe szorult, tanszéki és hallgatói ellenállás miatt. Gondolkodásukban az értelmiségképzés állt a középpontban, a hangsúlyt a tudásra, az értelmiségi készségek, képességek és személyiségjegyek kibontakoztatására téve.

A bukás azért is érdekes, mert a eredeti szisztémát változatlanul hagyták, azon belül próbálták diákönkormányzati és ellenőrzési funkciót kialakítani /önállóan szerveződő tanulócsoporthoz, a vizsgák szóbeliségének, nyilvánosságának erősítése/.

Eszerint:

- a fásultság, érdektelenség a hallgatók kb. 80 %-ra jellemző,
- a hallgatók kb. 50 %-ának egészen konkrét érdeke, hogy itt ne legyen változás, előrelépés, hogy ne legyen minőségi oktatás,
- a tantervi, oktatási változásokat illetően 20 %-nak van egyáltalán véleménye: 5 % akik hajlandók ténylegesen belefolyjni a folyamatba, és kb. egyetemenként 4-5 ember, aki ezzel komolyan dolgozni akar.

A magatartásformák nem maradnak indoklás nélkül:

- "valahogy elvégzi az egyetemet" - mindegy, hogyan;
- lébecolás - "sem a régi, sem az új szerint nem tanulunk, mégis kapunk diplomát",
- társadalmi szintű kívülmaradási tendencia egyetemi érvényesülése /általános apolitikusság - "minek csinálni, úgy sincs semmi értelme",
- az amúgy is atomizált hallgatóságot nincs, ami összefogja /semmilyen szervezetnek nincs tömegbázisa/, a közösségi élet ugyancsak atomizált,
- hiába teszünk bármit is, úgyis az lesz, amit a minisztérium akar,
- ha az ember aktivitást tanusít, azt mindjárt hőzöngésnek titulálják.

... Kialakul egy internalizált konszenzus oktatók és hallgatók között, a befogadás a feltétlen elfogadást is jelenti, s egyben a szocializációs funkció beteljesülését, amihez képest a kritikai fellépés diszfunkciónak minősül. Jellegzetes ellentmondás, hogy az oktatók gyakran hivatkoznak a hallgatói passzivitásra, de alig említik saját szerepüket ennek kialakításában...

Milyen a hallgatók viszonya egyetemeken - főiskoláinkon az ifjúsági szervezethez?

A szervezettségi mutatók nem jelentenek egyértelmű eligazítást: a 30 és a 100 %-os szervezettség mögött is uralkodhatnak és uralkodnak is automatizmusok, az utóbbi mutató is takarhat - takar egy fásult, passzív többséget. A szervezettség látványos csökkenése már konkrétabb jelzés, válságról, bizalmatlanságról, kiüresedésről, vagy egyszerűen: az automatizmus megszűnéséről - ti., hogy már gazdasági kapcsolatot sem létesít a szervezettel. Nem lép - az tudatos lépés - nem vesz tagkönyvet.

A szervezet, amely nem szervez.

Az általunk vizsgált főiskolák KISZ szervezetének felépítése hagyományos, több értelemben is. A formális struktúra alapsejtjei funkcionálküliek és nem működnek. Az alapsejteket pótló beszélgetőkörök tartalma alapján elsősorban a közösségteremtő funkció hiányzik, de ez a közös érdeklődés alapján magától is létrejön. Terepeinken a Dialógus is szakmai közösséget jelentett, politikai jellegére csak egy pacifista faliújságcikk egyedi megnyilvánulása alapján lehetett következtetni. A néhány újkereső - szórakozást, művelődést preferáló - csoport legfeljebb a KISZ-ben elfogadott formákból, mintsem a KISZ-ből vonult ki...

A politizáló KISZ-hez szükséges érdekfeltárásnak és érdekartikulálásnak nincsenek meg a alapvető környezeti feltételei. Az oktatáskorszerűsítési törekvések - ha voltak ilyenek - óhatatlanul a szakmai képzés keretein belül maradtak: a hallgatók kiskorúságban tartása mellett fel sem vetődhetett hangsúlyosan az értelmiségképző funkció. A változatlanságra törekvésnek jól megfelel az arctalan hallgatói tömeg. A szokatlan jelenségek, politikai tartalom nélkül is zavart okoznak. A hallgatói "arculat" feltárását célzó felmérések megmaradnak a "nahát", vagy "ejnye-bejnye" reakcióknál. A felvállalt tevékenységek ötlete felülről-kívülről jobb, a konfliktusok végigharcolása erősen személyhez kötött, miként az elért eredmények megőrzése is. Az egyetemeken minden terepen szembetűnő a KISZ tökéletes szervezeti beépülése az egyetemi és kari irányítási strukturába. Ez a hallgatók részéről nem is marad kritika nélkül: a "hatalmi strukturába ennyire beépült szervezet a hatalomé és nem is a hallgatóké".

Hogyan gondolkodnak a KISZ-vezetők a KISZ-ről?

Mindenekelőtt igen kritikusan - legalábbis a szavak szintjén - a KISZ egészével szemben. Ez azonban csak keveseket tart vissza attól, hogy a saját szintjén ne csinálja azt, amit nagyban kritizál: a frakciózást, manipulálást, információvisszatartást, papírkultuszt és így tovább. Úgy érzik, hogy egy tekintélyt veszített szervezet elszigetelt kisebbségéhez tartoznak. Az elszigetelődés okait társadalmi és belső okokkal magyarázzák: a formális keretek nem teszik lehetővé - mondták -, hogy a KISZ mozgalomként létezzen. Ezt tükrözik a KISZ-ről való gondolkodás történeti változásai is.

A 70-es évek közepéig a vezetőképzés központi kérdése a közösségkialkítás mozgalmi tudománya, lehetőségeinek keresése volt. Az évtized fordulóján a helyzetelemzések, a kutatás idejére a történelmi visszatekintések váltak fő műfajjává - különösebb okulás nélkül. Általános az a vélemény is, amely konstatálja a vezetés és a tagok fényévnyi távolságát. A vezetők egy része saját kabinet politikájában látja ennek az okát, másik részük a bürokratikus kötelezettségekre hivatkozva menti fel magát a kapcsolattartás alól, ismét mások a hallgatói passzivitásban találnak érvényes magyarázatot. A politika alakításában való részvétel a terepek többségében úgy konkretizálódik, hogy a hallgatókért teszünk, ha másként nem megy, a hallgatók nélkül. Hagyományokat, szokásokat, kereteket, tevékenységcentrumokat teremtünk, amelyek ha lassan is, de előbb-utóbb objektiválódnak, megtelnek tartalommal.

A csökkenő szervezettség előtérbe állította a politika alakítás, érdekvédelem, érdekképviselet centrikus felfogását. Ez helyenként a jogositványok monopoisztikus, máshol hegemonisztikus felfogását jelentette. Az utóbbi könnyebben ment ott, ahol történetileg is elvált a hallgatói képviseleti rendszer /HKR/ a KISZ-től, ahol viszont le kellett mondani a jogokról, ott csak kemény harcok árán.

A képviselendő érdekek osztályozásában él a hagyományos terminológia: a KISZ-vezetés a jogos igények tolmácsolását vállalja, s azt, hogy mi tartozik ide, azt maga bírálja el. Egy magas szervezettségű egyetemen a képviselendők körét is szabályozni próbálták, "nem fogjuk azok érdekeit képviselni, akik kritizálnak, de a munkából nem kérnek", a KISZ tagok közül sem. Később ez a felfogás megváltozott, s a hallgatói szakszervezet hiányára hivatkozva már minden egyetemi polgár a képviselendők listájára került.

A főiskolaihoz hasonló légkörű egyetemeken belesimuló, mindent előre egyeztető KISZ-es politizálás adódott. Már a problémák felvetésénél is érezhető volt a kompromisszumokba való gondolkodás. Ez önmagában nem lenne baj, ha nem tudnánk, hogy ez az ütközésekről való lemondást is jelentette. A terepek másik részénél különféle variációk adódtak. Közös jellemzőjük a konfliktusok vállalása volt, a demokratikus játékszabályok tiszteletben tartására és tartatására építve. A hallgatók azonban erről se tudtak. Legfeljebb a nyüzsgést látták a tanszékenmaradásról, függetlenítésről értesültek, s általánosítottak tovább a tanszéken maradásról értesülve. Így tapad az általánosítás - ütközéstől, belesimulástól függetlenül szinte minden vezetőre: ő a karrierista.

1981-ben minden terítékre került. Szakok, tárgyak, óraszámok, idegen nyelvek, honvédelmi nevelés, hallgatói jogok és így tovább. Az ifjúsági parlamenteken oktatók és minisztériumi tisztségviselők egyetértésükről biztosították a felszólalókat. Igérték, mint akiknek semmi sem drága. Az oktatási reformvitákra a fővárosban tolongtak a hallgatók, vidéken már ekkor sem volt túl nagy érdeklődés, helyenként több oktató volt, mint hallgató. A KISZ bizottságok és kari vezetőségek lázas kidolgozó munkába kezdtek, de az egyre kevésbé épített a hallgatói véleményekre. Ahogy erősödött a munka kabinet jellege, úgy lanyhult a hallgatói érdeklődés. A kabinetpolitika ideológiája az volt, hogy a képzés megújítása intézményre és nem hallgatókra orientált. A tömegbázis szükségessége elfelejtődött - hivatali és nem mozgalmi munkáról volt szó. A munkabizottságok munkájának értékét azonban így sem lehet elvitatni. Az egyetemi intézkedési tervek ismeretében elmondható, hogy azok konkrétságban és konstruktivitásban is felvették a versenyt. Jó részük be is épült a felsőszintű jépviselet munkájába is.

Az adott terepeken azonban az igényesség és az igyekezet is háttástan maradt. Ennek okait - a kabinetpolitikák és a tömegbázis hiányán kívül a következőkben foglalhatjuk össze:

- A képviseleti tevékenység során az állami vezetés egy vélt teljes érdekazonosság alapján az oktatás zökkenőmentessé tételére irányuló szervező, közvetítő, ill. visszajelző funkció megvalósulását várja.
Az évek során a KISZ - szinte nélkülözhetetlenül beépült az oktatási-szervezési folyamatba. Szakértelme a dékáni hivatalt segíti az ösztöndíjak és szociális segélyek elosztásában, szervező munkája az IP-k és a mezőgazdasági munkák megszervezésében. E viszonylatokban partnerkapcsolatok érvényesülnek a KISZ és az állami vezetés között.
- A KISZ-es érdekképviselőlet és az egyetemi tanácsok viszonya bonyolultabb. Az aránytalan képviselőlet miatt csak háttérpolitizálással lehet valamit elérni. Az alapvető reformérdektelenség az ilyen szövetségek nem sokat változtatnak. Sok lúd disznót győz.
- Különösen igaz ez, ha olyan tevékenységről van szó, amely idegen az egyetemi szisztémától. Mivel ezen belül nincs olyan mechanizmus, ami az oktatókat a szakmai korszerűsödés irányába húzná, az erre irányuló KISZ-es fellépés eleve ellenállást váltott ki. Az oktató-nevelő munka hallgatói véleményezéséről van szó.

Volt ahol az vált kérdéssé, ki csinálja: az állami vezetés, vagy a KISZ. Volt ahol a hogyan: dékáni tanácsulésen vitatták hosszasan a KISZ-vezetés által összeállított kérdőíveket. Az alapvető érdekazonosság alapján az a kérdés is feltételt: miért? A hallgatók kompetenciáját kétségbevonók pedig kijelentették: ha a hallgató jobban tudja hogy kellene csinálni, oktasson ő!

A különböző alapállásból eltérő megoldások születtek. Van, ahol különböző időpontokban más más egység munkáját értékelik. A véleményeket nem túl nagy létszámú évfolyamgyűléseken alakítják ki, a szakcsoportok teszik szalonképessé. Az így könnyen szélsőségesnek minősített értékelés hamar vihart kavart, amely a tanszéki képviselőre csapódott vissza.

Ahol az állami vezetés nem adta ki a kezéből a dolgot, ott a KISZ a végrehajtás szervezésére lett kárhóztatva. A kérdőívek alapján ők fogalmazták meg a véleményeket, a tanszékek szóban válaszoltak - ha válaszoltak. A gyakorlatban gyakran elmaradt a visszajelzés, akadozott a vélemények megfogalmazása, a KISZ-vezetők nem vettek részt a minősítéseket tárgyaló értekezleteken, félve attól, hogy személyes felelősségük előtérbe kerül. A megtorlás néhány esetben nem is maradt el. A legegyszerűbb megoldás az oktatók véleményezése helyett az oktatást állította a középpontba. Ettől nem fájdult meg a feje senkinek. Mivel a visszajelzésekben a KISZ sem jeleskedett, a hallgatók a botrányokon kívül alig tudtak az egészről. Ma, ahol olajozottan működik a gépezet, ott is szigorúan KISZ-es belügy.

- Mivel minden terv, elgondolás, határozat annyit ér, amennyi megvalósul belőle, egy idő után a legszebben megfogalmazott papír sem hozott lázba senkit. Az intézkedési tervek óhaj szinten maradtak, a felek lemondtak a szövetségkeresésről. Senki sem tudta átlépni a saját árnyékát: az oktatók énérintettsége mást diktált, ami egyetemi érdekként megfogalmazódott. S a KISZ vezető is az maradt, aki volt: kiszolgáltatott hallgató. A dokumentumok pedig: szó, szó, szó!

Igaztalanok lennénk, ha nem szólnánk néhány megvalósult csoportos és egyéni érdekvédelmi akcióról. Az elsőre jó példa a menza ügyintézése, az albérletek és munkaalkalmak szerzése, míg a utóbbira a vizsgákkal kapcsolatos egyéni kijárások.

De igazságtalanok lennének akkor is, ha nem tennénk szóvá, hogy tantervi javaslatok, menza miatt összehívott fórumok, hallgatókat érintő pályázatok maradtak visszhang nélkül.

Mi történt végül is? Érdekfeltárás nélküli érdekképviselet.

A hallgatói tipológiák is közösek abban, hogy a hallgatók nagy részét viszonyaikkal teljesen azonosulóként azok változásában érdektelenként, vagy érdekeltté nem tettként írják le. Sokan át sem látják, a strukturák és hierarchiák informális kapcsolatokkal átszőtt szövevényét, akik átlátják, ettől válnak szkeptikussá. A származási adatok nem adnak egyértelmű eligazítást arra, nézve, hogy ki, milyen hallgatói csoportba kerül: a vezető értelmiségi szülő gyermekei a terepek többségében dominálnak a változást akarók között - de jelentős előfordulásuk a csendes többségben is. A nem elsősorban értelmiségi meritési bázisu intézményeknél ugyan-csak változatos a kép. Az mindenképpen igaz, hogy a tevékenységek között a nők szerepe nem főszerep: a konformitásukról vallott előfeltevések tökéletesen beigazolódtak. A származást ezzel együtt is jelentős faktornak tartjuk a hallgatói viselkedések megítélésében.

Olyannak, amely a hallgatói lét más tényezőivel együtt válik gondolkodást-cselekvést befolyásoló tényezővé a diplomaszerezés éve alatt. Mert valahol itt van a lényeg: presztizsvesztés ide, pályakezdési nehézségek oda - végül is aki egy felsőoktatási intézménybe bekerül, diplomát akar. Hogy eközben a dolog könnyebbik végét fogja meg - annyit tanul, amennyi éppen kel s a továbbiakban "éli az életét" vagy a szakemberré és értelmiségivé válás gyakorlati terepének tekinti egyetemét, vagy főiskoláját - ez már nem csak és nem elsősorban rajta múlik, hanem inkább az intézményeken.

A hallgatói lét objektív és szubjektív feltételei elégséges alapot adtak ahhoz, hogy kijelenthessük: nagyban és kicsiben objektí-

ve változtatásra érett helyzetet találunk. A Politikai Bizottság határozata után az volt a kérdés, létrejön-e a randevú a reformot akarók között, vagy a nyugalom, a változatlanosság, az igénytelenség aratja le a maga "lehúz, altat, befed" típusu diadalát.

Jóllehet, ebben a folyamatban már a felülről indítottságnál fogva is a felső döntési szinteken volt az alapvető értelmezési, átértelmezési és befolyásolási szerep, s az ezzel összefüggő információs monopólium, kutatásunkban értelemszerűen a másik szempont - bár egyfajta felelősség áthárítás is -, hogy az elmúlt tizenegynéhány év reformtapasztalatai nem voltak bizalomnövelők az alsó szinteken. Vagy ha igen, akkor csak azok számára, akik abban bíztak, hogy a szakmai változtatások a merev struktúrákat most is, mint eddig bármikor változatlanul hagyják.

Az oktatói interjúkból kiderül, hogy a reformszándékokhoz képest inkább a nyugalom mint érték prioritását érzékelik és ezt közvetítik - ugyan nyilatkozat szintjén elítélve - konkrét tevékenységükkel tovább.

Ami az egyes intézmények oktatóinak különböző rendű és rangú tagoltságát illeti, ez úgy látszott, meg is tehető. Többségük számára a mozdulatlanosság a mozdithatatlanosság garanciája, az igénytelenség legitimációja. De az igényes oktatók szövetségének is útját állja az intézményi szétagoltság, a szak és tanszéki szempontok elsődlegessége.

Igényes oktatók és erre törekvő hallgatók egymásratalálását gátolják a személyiségből eredő visszahúzódások, a műhelymunka hiánya, s a már említett rendi professzor tudat, valamint az a tény, hogy a hallgatók többsége nem képvisel érdemi nyomást inkább meghuzza magát. Ebben a szituációban egyfelől feltétlenül jelentősnek és megalapozottnak, másfelől kifejezetten szereptévesztésnek tekintjük, hogy a KISZ felvállalta a felsőoktatási reform egyetemi és főiskolai képviselőletét.

Jelentősnek azért, mert felsőszinten mindenképpen, de helyenként az egyes intézményekben is profi módon, nagy szakértelemmel és odaadással vett részt az egyes témák kidolgozásában, pontosabbá tételében, az általános hallgatói érdekek képviselőiben és védelmében.

Megalapozottnak azért, mert a nyolcvanas évek fordulóján egyszerűen nem térhetett ki a szervezettség csökkenésével együttjáró legitimációs kihívás elől, mely a politika alakításában való részvétel általános követelése középpontjába az érdekvédelmi-érdekképviseleti tevékenységet helyezte.

Szereptévesztésnek pedig azért, mert a felvállalás során nem számolt eléggé sem a hallgatói tagoltságból eredő korlátokkal, azzal, hogy megszervezettség nélkül nincs kézzelfogható nyomás - sem azokkal a szervezeti korlátokkal, amely a reformszándékok mellé mindenképpen felsorakoztatandó tömegebázis megszervezését lehetetlenné teszik. Itt az egyetemi és a KISZ-es struktúrára egyaránt gondolhatunk.

Egy, az egyetemi hierarchiába szervezetileg beépült ifjúsági szervezet ugyanis önmagában nem lehet hatékony reformtényező, csak szövetségeseik segítségével. A megszokott viszonyokon csak úgy tud urrá lenni, ha maga erős és egységes - legalább, ami a szervezet tárgyalóképes felső szintjét, a bizottságot vagy a kari vezetőséget illeti. De már itt sincs minden rendben, a funkciót vállalók szervezeti fegyelme a politizálás belső indítéka, karrier-szemponatok, a képviselet szakma vagy egyetempolitikusi felfogása, erős toleranciahiány, stb. miatt meglehetősen egyenetlen.

A viszonylag nagy létszámú testületekben az érdekképviseleti pusztaság - reszort, a tevékenység alapját a jogositványok jelentik, az érvényesítésükhöz szükséges kompetencia határa felső szinteken van meghúzva.

Mivel a szervezet folytonossága egy szinttel lejjebb megtörik, így nincsenek hivatásos érdekartikulálók.

Az érdekképviselőt vélt érdekek alapján folyik, jogalkalmazás-sá szükül, mintegy figyelmen kívül hagyva az érdekeknek azt az objektív vonását, hogy nem jogositványcentrikus, hanem jelen van az emberi tevékenység minden mozzanatában. Rejtve marad a hallgatói lét összetevőinek heterogenitásából adódó érdek differenciáltság, amelynek ismerete nélkül közösségi érdekképviselő lehetetlen. Ha történnek sikeres egyéni kijáráások, azok nem a szervezeti érdekképviselőt tekintélyét erősítik. A különböző fórumokon folytatott vitáknak nyilvánosság híján nincs, vagy alig van visszhangja, így nincs bázisteremtő ereje sem, így a bumeráng visszaüt, az érdekképviselőt visszatér oda, ahonnan elindult, anélkül, hogy a hallgatókban megmártózott volna.

Az intézményi KISZ-szervezetek a gyakorlatban egy aktív kisebbség politikai terepét jelentik, eltérő erősséggel monopolizált funkciókkal, pragmatikus és bürokratikus működéssel. Javaslatok ritkán jutnak fel, határozatok nem jutnak le. A réteghatározat sem jutott le két év alatt a tagokhoz, nem ismerték, nem tudtak róla.

A felsőoktatási reform szempontjából a KISZ-vezetés belterjessége mindenképpen nagy károkat okozott ott, ahol az egyéni érintettség tudatosulása kezdetben hallgatók százait mozgatta meg. Ahogy bizottsági belüggé vált a reform, úgy csökkent, majd múlt ki az érdeklődés és a kiszorító játék - ahol volt ilyen - az intézményi vezetéssel, mint sokféle értékrendet képviselő aktiv hatalmi kisebbségekkel folytatódott. Ebben a játékban nincsenek egyenrangú felek. A KISZ helyzetét a hatalmi struktúrában többszörös beszorítottság jellemzi: az irányítók az egyetemi fórumokon ülő képviselőtársak egyben, sőt elsősorban oktatók kezükben hatékony fegyvereikkel, amelyekkel negyegyszer éltek is nemkívánatos fellépések után.

A hierarchiában elfoglalt hely, a szervezet képviselőinek magatartását és a szervezeti működést is alapvetően belesimulóvá teszi. Az ütközésekről való lemondás egyik oka a remélt oktatói vagy politikai karrier, még akkor is, ha meritési bázis tekintetében a TDK-k felnőttek a KISZ mellé.

Reformképviselőlet - egyáltalán politizálás - pedig nincs harc és üsszeütközés nélkül. A politikai szó európai története érdekcsoportok alkudozását, harcát és megegyezését jelentette.

A közelmúlt történelmében ez nálunk másképp intézményesült, politika és hatalom közé egyenlőségi jel tehető. A politikaalakítás a hatalom gyakorlásában való részvétel, igénye a hatalomról pedig senki nem mond le önként, sokan a részvételt is saját lehetőségeik korlátozásának tekintik. Az érdekvédelem az érdekezésszerűség tabujába ütközik, a társadalmi rétegződés kutatások közel husz éves tapasztalata ellenére.

Az egyetemeken a KISZ által képviselt belülről történő reformálási szándék az intézményesen biztosított jogok ellenére is idegenkedést, haragot, sőt megtorlást szülhetett, mert hatalmi és strukturális kérdéseket érintett. Itt "hivatalos" szférák összecsapásáról volt pedig szó.

A KISZ-en kívüli hallgatói csoportokkal szemben még nagyobb volt az ellenállás. Megjelenésükkel megfoghatóvá vált egyfajta nyomás, érvelésük, amely a polgári demokratikus játékszabályokra is hivatkozott a demokratizmus általános igényének megfogalmazásán belül - alapvetően eltért a megszokott-tól.

Fogadtatásuk demonstrálta, hogy a demokratikus vitakészség gyenge, a politikai kultúra színvonala meglehetősen alacsony, a "hivatalos" és "nem hivatalos" szféra közötti bizalom szint igen billenékeny. A velük szembeni érvelésnél az analógiás gondolkodás működött, amely mindig múltcentrikus, máshonnan veszi a példáit és fél a kísérletezéstől.

Ahol a KISZ vezetők tárgyalópartnernek tekintették a hallgatói csoportokat, hamar megkapták, hogy nem ismerik a népfront politika határait. De a viták során az a félelem is mozgató, hogy ha elvesztegetjük a KISZ legfontosabb monopóliumát, akkor mi szükség lesz a továbbiakban az ifjúsági szervezetre?

Az is láthatóvá vált, mennyire eltérően mérik fel a reformvitákban résztvevők az ország teherbíró képességét és azt, hogy mi a társadalmat gyengítő vagy erősítő lépés. Ezek a kérdések mindig intézményre és személyek által birtokolt hatalomra adoptálódtak. A különböző hallgatói csoportok elszigeteltségük és szűk bázisuk ellenére felvillantották egy másfajta politizálás lehetőségét. A "felülről" folytatott mellett lehetőség nyílt az alulról és szervezeten kívülről történő érdekérvényesítési folyamat tanulmányozására. Ez azért jelentős, mert mozgalom és ezáltal biztosított tapasztalat áthagyományozódás nélkül az egyetemi főiskolai hallgatók gondolkodását nem az organikus fejlődés jellemzi. Minden generáció, mint merőben újat sajátítja el - sokszor a saját kárán okulva - a szabályokat, a végzéssel kollektív felejt, s kezdődik minden előlről.

Az egyetem alatti tanulási folyamatban a KISZ - a leírt szervezeti sajátosságoknál fogva - nem éri el a hallgatókat a tevékenységéről kialakult ismeretek csendes többségénél, csendes kimaradásához, a gondolkodóknál tudatos kiváláshoz vezettek.

A kutatásunk során feltárt nem kifejezetten KISZ-es kezdeményezések körét tágítva, s így a kulturális építőtáborra, a patronálásra, de akár a Dialógus helyi egységeire gondolva feltűnt, hogy a felvállalt különböző feladatok, ideológiák, stb. meglévő szellemi közösségekből sarjadtak, azoknak adtak új irányt, vagy az előzőekhez képest politikai tartalmat.

A jövő szempontjából azért tartjuk meghatározónak a tevékenység-centrumokat. Bár többségük "csak" szórakozott, fogyasztásra orientált, másik részüknél viszont a szellemi /kulturális, politikai stb/ tevékenység, az értékmentés, teremtés és terjesztés kapcsolódik össze társadalmi célokkal /esélyegyenlőség/.

Közös tevékenység során létrejövő közösségek lehetőségeiről sokszor és sokat irtak már. Terepeinken a szakkollégiumok demonstrálták az elképzelések helyességét, adott esetben háttérrel adva a közös fellépéshez. De demonstrálták azt is, hogy csak az a szakma és egyetempolitika lehet életképes, amely a politizálásból nem hagyja ki a hallgatókat, sőt kifejezetten rájuk, szunnyadó, de a felkelhető szellemi épülési igényeikre apellál.

Az itt folyó munka nem csak a közös tevékenységben, hanem az ebből fakadó mozgalomban rejlő lehetőségeket is felcsillantotta. A hangsúlyt most a mozgalom szóra teszem Reform és mozgalom ugyanis csak mostanában váltak elválaszthatóvá. A reformmozgalom kifejezés magában foglalja a tömegbázis megteremtésének szükségességét, a fogalmak szétválasztása pedig azt, amit az esettanulmányokban - hol a mechanizmusra, hol az egyes szereplőkre, azok motivumaira helyezve a hangsúlyt - leírtak, aminek eredményét úgy könyvelhetjük el, hogy győzött a nyugalom, vagy - ha van ilyen a konzervatív reform.

Ahhoz, hogy minden ugyanúgy maradjon, bizonyos dolgokat meg kellett változtatni. Csakhogy a változtatás az érzékelhetőségi küszöb alatt van, csak elnapolt, de meg nem oldott problémákat. Az utóbbi években ugyan nincsenek botrányos megmozdulások, s a szélcsend azt a látszatot kelti, hogy a megoldás adekvát. De ezeket a szélcsendeket változó periodicitással eddig is megtörte egy-egy kisebb-nagyobb vihar, s csak sovány vigasz, hogy a

villámok legközelebb egy másik egyetemista generáció feje fölött dörögnek.

Reformhangulatban kezdtük a kutatásunkat - s a realitások jegyében fejeztük be azt.

KISZ centrikus kutatás lévén, elsősorban az ifjusági szervezetről mondtuk el véleményünket. De emellé feltétlenül odakivánkozik, hogy a KISZ saját gondjainak meghaladása az országos politikai struktúra és a hatalmi közgondolkodás alakulásától függ. Láthatóan a politizáló KISZ más egyetemet, más felsőoktatáspolitikát implikál, önmagától pedig rétegen belül is differenciált rétegpolitikát, meglévő szellemi és cselekvési közösségekre épülő politikai közösségek és valódi demokratikus fórumok megteremtését követeli.

1. 11 terepen indultunk, ezekből nyolc vált véglegessé. Arra törekedtünk, hogy mintánkban az intézménytípusok /egyetemek-főiskolák/ karok - szakok sokfélesége, a fővárosi - "egyetemi-városi" - és kisvárosi felsőoktatási intézmények egyaránt megjelenjenek. A kutatás során alapinformációinkat intenzív technikákkal szereztük. A felsőoktatási terepen 354 mélyinterjú készült, KISZ tagokkal és vezetőkkel, KISZ-en kívüli hallgatókkal, oktatókkal, az állami és pártvezetőkkel, szakértőkkel. Résztvevő megfigyeléseinkről - ifjusági parlamentek, küldöttgyűlések, közvetlen választások, esti hallgatói programok, rétegfórumok, stb. megfigyelési jegyzőkönyvet készítettünk.

Tartalomelemzéssel próbáltunk meggyőződni arról, hogy az egyetemi lapok és könyvmatosok mennyiben biztosítanak nyilvánosságot a hallgatókat érintő kérdések számára.

Több mint 17 ezer hallgatóról adatlapos felvétel készült, amelynek eredményei alapvető fontosságúak a meritési bázis származás, jövedelmi és szociális helyzet jelentőségének meghatározásához.

2. Az ifjúság önálló élet- és pályakezdésének főbb jellemzői, konfliktusai - KSH 1982. kézirat.

(Megjelent a KISZ BUB Tájékoztató '86 kiadványban)

A KISZ Pécs Városi Bizottság Egyetemi Főiskolai Tanácsának
alkalmi kiadványa

Szerkesztette: a Szerkesztő Bizottság

Felelős kiadó: Gyurcsány Ferenc

Készült: a JPTE Tanárképző Kár házi nyomdájában
300 példányban

Pécs, 1986. július

